

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 630*6(497.472)

Prejeto: 9. 1. 2012

Petra Kolenc

univ. dipl. bibl., ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, Raziskovalna postaja Nova Gorica,
Delpinova 12, SI-5000 Nova Gorica
E-pošta: petra.kolenc@zrc-sazu.si

»V osrčju brezmejnega gozda«. Raba, izkoriščanje in gospodarjenje s Trnovskim gozdom od naselitve do konca 19. stoletja

IZVLEČEK

Zaradi težke dostopnosti in pomanjkanja vodotokov za transport lesa Trnovski gozd dolgo ni bil zanimiv za načrtno gospodarjenje, zato so podatki pred izdelavo prvih gozdnih načrtov z začetkov 18. stoletja zelo revni, izkoriščanje gozda pa stihijsko. Šele z izgradnjo cest se je stihijsko izkoriščanje do konca 19. stoletja spreminjalo v vse bolj načrtno gospodarjenje z gozdom, ki se je prav zaradi gospodarnega ravnanja v veliki meri (od 12.000 na ok. 9.000 ha) ohranil do današnjih dni.

KLJUČNE BESEDE

naselitev, 16.–19. stoletje, Trnovski gozd, raba, izkoriščanje, gospodarjenje, gradnja ceste, Orientalna družba

ABSTRACT

»IN THE HEART OF THE BORDERLESS FOREST.« USE, EXPLOITATION AND MANAGEMENT OF THE TRNOVO FOREST SINCE THE BEGINNING OF THE COLONIZATION UNTIL THE LATE 19TH CENTURY

Due to difficult access and lack of watercourses for the transportation of wood, the Trnovo Forest was for a long time of no interest to planned management; therefore, the data from the time before the first forest plans were developed in the early 18th century are very poor and the forest exploitation was unregulated. It was only after the construction of roads and until the end of the 19th century that the unregulated exploitation of the forest gradually gave way to a more systematic forest management, thanks to which the Trnovo Forest has been, to a large extent, preserved until the present day (from 12,000 ha to about 9,000 ha).

KEY WORDS

settlement, 16th–19th century, Trnovo Forest, use, exploitation, management, road construction, Oriental Society

Naselitev zahodnega dela Trnovskega gozda¹

Že bežen pregled zgodovine slovenske kolonizacije kaže, da se je človek na območje gozda naseljeval šele, ko so nižinske obdelovalne površine postale pretesne za naraščajoče število prebivalstva.² Območja velikih gozdov so večinoma predstavljala zaviralne okoliščine v razvoju naselitve, še posebej je to veljalo za nedostopne gozdove jelke in bukve, brez tekočih voda, kamor so spadale tudi prostrane površine »gozdov nad Gorico«,³ kot so v pisnih virih sprva poimenovali Trnovski gozd, ki ga kasnejši dokumenti opisujejo kot »visoki črni gozd«,⁴ kasneje »*Trnovaer Reichund Schwarzwaldung*« oziroma »*Imperiali Regia foresta cameriale*«. Prava gozd, kamor so najprej zahajali pastirji iz Vipavske doline, je svoja prva naselja dobil pred sredo 15. stoletja. V leto 1430 namreč sega prva omemba vasi Trnovo,⁶ po

kateri je gozd kasneje dobil ime⁷ in kamor se je nadaljevala višinska kolonizacija iz Vipavske doline, predvsem iz tedanje šempaske župnije, kamor je Trnovo sodilo tudi v cerkvenoupravnem oziru. Na Trnovem goriški urbar iz leta 1507 našteje osem srednjeveških kmetij.⁸ Trnovski gozd je v tem času postal deželno knežja last, poleg Šempasa pa so si ga lastile tudi vipavske soseske Osek, Šmihel in Ozeljan. Od tam je potekala omenjena srednjeveška (višinska) kolonizacija, s katero so se naselitveni tokovi iz Vipavske doline razširili preko roba Trnovske planote. Prav h goriškemu »*podgorju*« je spadala vas Trnovo, ki se je dejansko nahajala že »za alpskimi grebeni« in je, po najstarejšem goriškem urbarju sodeč, najstarejša naselbina Trnovskega gozda.⁹ V Trnovski gozd naj bi se že prej zatekali pribežniki pred turškimi vpadi – med letoma 1469 in 1499 so se Turki na Krasu in v Posočju pojavili najmanj petnajstkrat¹⁰ – ter kasneje prebivalci nižin, ki so se v gozd umikali v času avstrijsko-beneških vojn,¹¹ posebej v letu 1508, ko so Benečani za leto dni zasedli Gorico.¹² Vendar to ni bilo prebivalstvo, ki bi se na robu planote tudi stalno naselilo.

Trnovski gozd je prvič omenjen kot »*iuga Alpium*« [sleme Alp] leta 1001 v darilni listini cesarja Otona III. oglejskemu patriarhu Johannesu (Ivanu): »... *prepuščamo iz našega prava v njegovo pravo in oblast polovico gradu, ki se mu pravi Solkan, in polovico vasi, ki se v jeziku Slovanov imenuje Gorica, ter polovico hiš, vinogradov, polj, travnikov, pašnikov, pašnega davka, sodnih pristojbin, kolekt, tlak, mlinov, voda in vodnih tokov, ribolova, gozdov, krmnih pravic, lova kakor vseh stvari, ki so v tistih prej navedenih krajih, Solkanu in Gorici, ter na ozemlju krajev med Sočo in Vipavo in Vrtovinom in slemenju Alp* ...«,¹³ ter drugič, pol leta kasneje, v sklopu ozemeljskega daru furlanskemu grofu Werihenu.¹⁴ Seznan posesti goriških grofov okoli leta 1200 omenja posest »*In Alpe*«, kar Milko Kos¹⁵ razlaga kot »v gorah nad Vipavsko dolino in Gorico, mogoče Ravnica

¹ Ko govorim o Trnovskem gozdu, se omejujem na tisti del gozda, ki so ga leta 1897 razdelili na gozdnogospodarsko enoto Trnovo, kar iztvema enoto Col/Predmeja, geografsko pa zajema območje, kamor spadajo vasi Trnovo, Nemci, Lokve in Lazna. Gre za krajinsko podenoto Trnovski gozd – zahodni del, v katerem je kulturno krajino oblikovala tradicionalna kmetijska raba prostora na krčevinah gozdnih jas ter v katerem so se razvila redka in razpršena naselja in zaselki Nemci, Lokve in Lazna. Tu se je v primarni kmetijski rabi odražalo dinarsko podnebje z mrzlimi zimami in suhimi poletji. Vplivi primorsko-kraškega naselbinskega vzorca pa se odražajo v bolj strnjenelem naselju Trnovo (z zaselki), ki se nahaja na robovih planote. Gl. Marušič et al., *Trnovski gozd*, str. 34. Dodajmo še, da Trnovski gozd različno poimenujejo gozdarji, geografi in geologi, ki sledijo vsak svoji teoriji.

² Mihelič, *Usoda gozdov*, str. 27.

³ Gl. Pavlin, *Goriško gospostvo ob prehodu*, str. 40.

⁴ *Commissions Prothocoll*, str. 1. Po terminologiji iz 16. stoletja je izraz »visoki gozd« označeval obsežne gozdne površine na nenaseljenem gorskem svetu. »Črni« pa je bil »iglasti« gozd. Poimenovanje »visoki črni gozd« se je dejansko nanašalo na sestavo Trnovskega gozda, ki pa so ga pokrivala velika nenaseljena prostranstva mešanega bukovo-jelovega gozda (*Abieti-fagetum dinaricum*). Zapisnik iz leta 1724 govori o »večinoma lepem bukovju, ki sta mu primešana smreka in jelka« (str. 2).

⁵ Prim. Zilli, »*I boschi alti e negri*«, str. 24.

⁶ Trnovo je tedaj spadalo k šempaski župi, ki je bila dolžna grabiti in delati kope za goriškega gospoda. Trnovci pa so tlako oziroma *činž* (pravdno dajatev) za goriškega grofa opravljali v obliki vožnje sena do gradu. Skupaj s prebivalci bližnjih vasi Ravnice in Čepovana so bili tudi dolžni sekati ves les, ki je bil potreben za goriški grad in drugo gradnjo (npr. ogrodje soškega mostu). Čepovanci pa so morali sekati les za oglje, ki so ga v tlaki do gradu vozili tako Grgarci kot Banjškarji (prim. Kos, *Srednjeveški urbarji*, str. 173, 188, 193). Po ljudski etimologiji pa naj bi bilo ozemlje današnjega Trnovega v lasti grofov Thurnov (Thurni so v 15. stoletju res imeli v posesti bližnjo vas Ravnico s šestimi kmetijami (prim. Pavlin, *Iz starejše zgodovine Grgarja*, str. 53)). Kmetje iz Šempasa, Ozeljana, Sv. Mihaela in Kromberka so dejali, da ženejo živino »na Turnavo«, od tu naj bi po eni od razlag izviralo ime vasi, ki bi lahko ime dobila tudi po robidi, šipku, ki je s svojim trnjem rasel na območju. Različni slovanski toponimi z imensko osnovo *trn*, prim. hrv. Trnava, češ. Trnava, polj. Tarnawa, rus. Ternova, Ternjava, so izpeljani iz občnega imena **trnava* v pomenu »mesta, kjer raste trnava goščava«. Prim. Snoj, *Etimološki slovar*, str. 439.

⁷ Imena gozdov so običajno povezana z zgodovinsko-lastniškimi dejavniki. Geografsko pa se ime Trnovski gozd nanaša na kraško planoto, ki predstavlja skrajni severozahodni del mogočnega Dinarskega gorovja. V najširšem smislu pa se to ime uporablja tudi za celotno gozdnato območje zahodnega Dinarskega krasa, ki zajema še nanoški in javorjniški masiv. Prim. Kozorog, *Zasnova regijskega parka*, str. 4, 5.

⁸ Srednjeveška kmetija je bila, kot ugotavlja zgodovinar Pavlin (*Goriško gospostvo ob prehodu*), površinsko precej velika in je po poznejšem razvoju in delitvi prerasla v zaselek. Vas, ki je štela okrog deset kmetij, je bila tedaj že tudi precej velika. Prim. Pavlin, *Iz starejše zgodovine Grgarja*, 48–67.

⁹ Gl. Pavlin, *Goriško gospostvo ob prehodu*, str. 27, 29, 31, 57.

¹⁰ Vojte, *Slovenci pod pritiskom turškega nasilja*, str. 31.

¹¹ Morpurgo, *L'altipiano di Tarnova*, str. 70.

¹² Pavlin, *Goriško gospostvo na začetku*, str. 186.

¹³ Stih, »*Villa quae Sclavorum lingua vocatur Gorizia*«, str. 31.

¹⁴ Prav tam.

¹⁵ Kos, *Srednjeveški urbarji*, str. 108.

severovzhodno od Gorice«, na drugem mestu pa razlaga »*Gore kot pokrajino severno od Gorice, zlasti Banjšice in Kanalsko*«. ¹⁶ Do leta 1500 je bilo to območje fevd goriških grofov. Še pod njimi naj bi vlogo gozdnega čuvaja imel lovski mojster, ki je podložnikom odkazoval sekanje drv v sklopu pravic, ki so jih soseske na svojo prošnjo dobile od goriških grofov. Po njihovem izumrtju pa so imeli deželni knezi gozdove kot svoj regal, to je vladarju pridržano pravico, kar je habsburški cesarski hiši zagotovilo vse denarne dohodke od izkoriščanja gozdov. Na to opozarja tudi predpis cesarja Maksimilijana iz leta 1505 o prepovedi sekanja v gozdovih na Goriškem, ki so prej pripadali goriškemu grofom. ¹⁷ Plemstvo se v tistem času še ni zavedalo pomena gozdnih resursov. Gozd je plemstvu pomenil predvsem območje lova. ¹⁸ Do tedaj naseljene ljudi, ki so se večinoma ukvarjali z živinorejo, pašo krav, ovc in koz, pa je z omenjenim predpisom najbolj prizadela omejitev paše v deželnoknežjih gozdovih. Tudi sicer je bilo izkoriščanje gozda s strani podložnikov nejasno: dopuščena je bila uporaba lesa iz skupnih gozdov za domače potrebe, ne pa za gradbeni les in les za orodje.

V začetku 16. stoletja je bilo to območje goriškega deželnoknežjega gospostva razumljeno kot »*v gorah (Im gepirg)*«. Zajemalo naj bi območje Banjske planote z grgarskim in čepovanskim dolom. Prav Čepovan je imel med gorskimi naselji poseben status, saj so bili prebivalci razbremenjeni nekaterih dajatev, kar verjetno kaže na dejstvo, da je bila čepovanska dolina kolonizirana kasneje kot že omenjeni trnovski del planote. Številna območja »*v gorah*« pa so bila okoli leta 1500 še neposeljena, tudi pretežni del obravnavanega območja Trnovskega gozda (Lokvi ¹⁹ in Lazne) ter Trebuše, kjer so bili širni gozdovi gornjega in srednjega dela Trebuše goriški, Spodnja Trebuša pa je bila že del tolminskega gospostva. ²⁰

Trnovski gozd v luči starejših gozdnih predpisov ter oblike njegovega izkoriščanja

Izsekavanje gozdov, ki je bilo do 16. stoletja omejeno pretežno na dolino gornje Soče in Tol-

minke, se je šele v naslednjem stoletju preneslo v gozdove, ki so težili k Trebuši (Govci, rob Trnovskega gozda) in Idrijci. ²¹ O Trnovskem gozdu v omenjenem času ni veliko zapisanega. Iz narave vemo, da se je gozd ohranil skoraj enako velik, kot je bil nekdaj (17.000 do 22.000 oralov). ²² Zagotovo pa sta ga pred popolnim izsekanjem ohranila težka dostopnost in dejstvo, da na njegovem področju ni vodotokov, ki bi jih bilo mogoče uporabiti za plavljenje, kar je bil tedaj edini način transporta na dolge razdalje. ²³

Vendar so s prehodom v 16. stoletje »*gozdovi nad Gorico*« (Panovec, ²⁴ Sabotin, Trnovski gozd, Loch, gozd pri Lijaku) postali pomembni za deželnoknežjo blagajno, saj so si Habsburžani po vojnah z Benečani, kakor sicer od gozdov v tem delu cesarstva, obetali zaslužek v lesni trgovini z Benetkami. Po najstarejšem gozdnem redu iz leta 1522, ki je urejal tudi lesno trgovino z Benetkami, naj bi Trnovski gozd segal do Solkana. Skrb za gozdove se je pod vladanjem cesarja Ferdinanda I. povečala. Ta je 1. novembra leta 1533 ustanovil gozdni urad za Goriško grofijo, Kras in Istro ter postavil Hieronima iz Zadra za vrhovnega gozdarja. ²⁵ Tedaj so tudi prvič pregledali in popisali vse cesarske gozdove in ugotovili, koliko bi se v njih dalo sekati za potrebe Gorice, Trsta in trgovanja z Benetkami, ²⁶ kar je razvidno tudi iz besedila naslednjega gozdnega reda za Istro, Furlanijo in Kras iz leta 1541, v katerem se že omenja možnost izrabe Trnovskega gozda, s čimer bi lahko Habsburžani donosno trgovali: »*Potem ko so naši zadnji komisarji pri pregledovanju gozdov nad Gorico odkrili velik gozd, iz katerega bi se moglo vsako leto dobiti veliko število vesel za galeje, pri čemer se od vsakega takega vesla v davku dobi pet krajcarjev in od vesel za gondole dva krajcarja, so taisti komisarji odredili, da izdelavo vesel prevzame Caspar Waldinger in njegov družabnik Thomas, odredili pa so tudi, da davek od tega pobira naš gozdni mojster v Gorici. S tem se strinjamo, vendar pa naj naš gozdni mojster to davščino, kolikor je je medtem pobral, preda našemu odrejenemu pobiralcu, naš pobiralec pa naj jo skupno z drugimi dohodki in prihodki poračuna.*« ²⁷

¹⁶ Prav tam, str. 109.

¹⁷ Valenčič, *Nekdanji*, str. 233.

¹⁸ Lovski nadzorniki, predhodniki gozdnih čuvajev, so skrbeli predvsem za lov, manj za gozdove. Zanimiv je primer lovskega nadzornika, ki se je nekoč pritožil pri nadvojvodi Ferdinandu zavoljo glavarja Giorgia von Eckha. Ta je v gozdu Panovec pri Gorici pridobival oglje in s tem odganjal divjad. Prim. Czoernig, *Gorizia*, str. 719.

¹⁹ Pri sklanjanju imena Lokve ne upoštevam slovnicega pomenotanja, po katerem se ime sklanja enako kot samostalniki britev, žetev, cerkev, tj. po 2. ženski sklanjativji, ampak uporabljam narečno različico, ki ostaja zvesta svojim starim, živim, nepoistenim oblikam, in sicer Lokve, Lokvi, namesto »Lokve, Lokev« [op. a.].

²⁰ Pavlin, *Goriško gospostvo na začetku*, str. 189.

²¹ Prim. Panjek, *Gli usi*, str. 144–167.

²² Oral = 5.700 m² (skupaj približno 12.000 ha). Oral je stara ploskovna mera, izmerjena po delovnem času, »toliko gozda, kolikor ga more v enem dnevu preorati par volov«.

²³ Valenčič, *Nekdanji*, str. 237.

²⁴ Za fevdalno dobo značilne deželnoknežje gozdove, *boršte*, so prepovedali za prosto rabo in jih pridržali določenim upravičencem, npr. za lov. To so bili panovci (Bannforst). Prim. Valenčič, *Gozdarstvo*, str. 420.

²⁵ Morelli, *Istoria della Contea*, I, str. 201.

²⁶ Prim. Kozorog, Žigon, *Flameckov načrt*, str. 145–151.

²⁷ *Gozdni red za Istro, Furlanijo in Kras iz leta 1541*, str. 81.

Gozdni redi so od konca srednjega veka predvsem omejevali in obvarovali les za ladjarstvo, prodajo v Benetke ter za rudnike in fužine. Pojavili so se potem, ko so prebivalci in zemljiški gospodje že izkoriščali gospodarsko pomembne gozdove, tako da so jih krčili, izsekavali in v njih pasli drobnico. Zato so prav z redi, ki so jih praviloma izdajali deželni knezi kot upravičenci do gozdnega in rudniškega regala (izjemoma tudi kak teritorialni gospod), omejili in preprečevali izkoriščanje gozda s strani podložnikov. Hkrati pa so redi vsebovali navodila za gospodarjenje z gozdovi, potrebna za opravljanje nalog gozdnega mojstra/nadzornika. Prav s postavitvijo komornega uradnika, imenovanega gozdni/ gozdarski mojster, ki je skrbel za izvajanje gozdnega reda, je habsburška oblast poskušala gozdove čim bolj zaščititi pred nenadzorovano sečnjo in uničevanjem.²⁸

Tudi Hieronimov naslednik, Jurij Paradeisev (Paradeiser), naj bi se zavzemal za čim večjo (trgovinsko/industrijsko) uporabnost gozdov. S tem bi bila vaškim skupnostim prepovedana paša živine, sekanje gozda pa bi bilo nadzorovano s povečanim številom gozdnih čuvajev, ki bi prejeli delež od uporabnega lesa iz »gozda nad Solkanom«, iz katerega »sečejo les za izdelavo obročev, dog za sode in druge lesene posode«.²⁹ Njegov naslednik, Nicolo Arrardi, je pravice do izkoriščanja Trnovskega gozda še bolj omejil, kar je povzročilo velik odpor v vaseh Osek, Šempas, Šmihel in Ozeljan, ki so Trnovski gozd imele za svojo posest. Novi čuvaj je leta 1557 omenjenim vasem določil, da morajo odsekan gradbeni les iz državnega gozda pripeljati v javno skladišče v Gorico in ga od tam odkupiti, če ga želijo uporabiti, kot to počnejo tujci. Že nekaj let kasneje, 1570, so jim bile pravice paše in sekanja drv iz gozda povrnjene s pogojem, da ohranjajo gozd v dobrem stanju.³⁰ To pa se ni zgodilo, zato so jim bile pravice prav kmalu odvzete.³¹

Številne klasične obrti (poleg škafarstva, obročarstva) so iz gozda črpale les kot surovino in kurivo, najpomembnejše pa je bilo gradbeništvo, saj je bil les osnovni gradbeni material za gradnjo gradov, mostov, hiš in pohištva, uporabljen je bil v ladjedelništvu in pri drugih obrteh, povezanih s predelavo lesa v oglje in pepeliko (glažutarstvo, železarstvo, kovaštvo, oglarstvo). Bolj kot obrt pa je na izsekavanje gozda vplivala trgovina:³² prodaja lesnih zalog Benečanom, izkoriščanje zaloga lesa za rudnik živega srebra v Idriji,³³ predvsem pa oskrba mest (Gorice,

Trsta) z lesom za kurjavo.³⁴

Najpomembnejši del izkoriščanja se je torej našel na stavbni les, do katerega je bilo po odkazu gozdnega urada brez davščin³⁵ upravičeno goriško plemstvo, saj so bila prav mesta, ki so bila v 16. in na začetku 17. stoletja v veliki meri lesena, največji porabniki lesa. Izpričano je, da so v letu 1607 les iz gozda Panovec sekali tudi za gradnjo mostov (Rubije, Renče, Miren) in za potrebe svilgojstva pri Fari.³⁶ V isti čas segajo tudi viri o izkoriščanju Trnovskega gozda za potrebe oglarjenja in izdelave drugih lesnih izdelkov,³⁷ ki so jih v ta prostor očitno najprej prinesli italijanski škafarji, »Labi, ki so izdelovali razno lesno posodo«. Ti naj bi v najpomembnejšem goriškem gozdu, ki je tedaj segal do Gorice/Solkana, leta 1540 zanetili ogenj,³⁸ da je zgorel »dve milj³⁹ daleč v hrib«.⁴⁰ Iz virov lahko sklepamo, da je pred opisanim požigom eden izmed prvih gozdnih nadzornikov na Goriškem uvedel davščino

nika začeli izkoriščati tudi gozdove ob reki Idrijci in njenih pritokih, ki so bili last fevdalnih gospodov. Ko je rudnik kupil nadvojvoda Karel (1575), je država gozdove posameznih gospodstev razglasila za rezervatne. Trnovski gozd, ki je spadal pod upravo višjega gozdnega urada za Goriško in Furlanijo, tedaj še ni bil vključen v rezervacijo lesa za rudnik, kar se je dogajalo z bližnjim trebuškim gozdom in okoliškimi gozdovi v lasti tolminskega in svetokriškega gospostva. Šele 7. avgusta leta 1759 je bil tudi Trnovski gozd razglašen za rezervat idrijskega c. k. rudnika živega srebra in je tako prešel iz deželnoknežje v cesarsko (državno) last (prim. Kozorog, *Zasnova*, str. 3–6).

34 Večja potrošnja drv za kurjavo ter pomanjkanje lesa v bližini Gorice (izčrpanje Panovca, sabotinskega gozda in gozda (Loch) v Lokah pri Kromberku) sta bila razloga, da je bilo treba drva dovažati tudi iz bolj oddaljenih državnih gozdov. Kupčija s temi drvami je bila sprva v rokah podložnikov. Leta 1706 so bili podložniki iz Trnovskega gozda oproščeni plačila davka na les (le en voz lesa so morali pripeljati v skladišče v Gorico), s tem pa so povečali dobavo lesa v mesto. Že sredi 18. stoletja je bila svobodna sečnja prepovedana in pridržana pristojnemu gozdnemu uradu z gozdarskim mojstrom na čelu. Določene so bile cene prevoza in prodajna cena drv. Večkrat je prihajalo do sporov med zakupniki in gozdnim nadzornikom, ki je za sečnjo odkazoval vedno težje dostopne gozdne predele, kar je zviševalo prevozne stroške. Leta 1779 je bila kmetom dovoljena svobodna kupčija s plačanimi dajatvami za sečnjo (prim. Valenčič, *Nekdanji*, str. 233–251; Malnič, *O preteklosti gozdov na Goriškem* [tipkopis]).

35 Nova davščina na gradbeni les, ki so ji goriški deželni stanovi ugovarjali, je bila uvedena v začetku 17. stoletja. Deželni knez je posledično leta 1612 odločil, da so podložniki med Sočo, Vipavo in Hubljem oproščeni nove davščine.

36 Morelli, *Istoria*, str. 207.

37 Prim. Kos, *Srednjeveški urbarji*, str. 173, 188, 193. Izdelki iz lesa (sodi, brente, obroči) in druga lesena orodja so izpričani tudi kot dajatev goriškim grofom. Z vse večjim naseljevanjem gozda pa so gozd še bolj intenzivno izkoriščali za suhorobarsko (škafarsko) domačo obrt. Naselja na območju gozda so za te izdelke dajale plačevala mitničarju v Solkanu. Pravice podložnikov do uporabe lesa za obrt in kupčijo so bile torej podvržene dajatvam.

38 Šivic, *Prispevek*, str. 192.

39 Kvadratna milja = 5.700.000 m². Prim. Guzelj, *Navod*, str. 14.

40 Valenčič, *Nekdanji*, str. 14.

²⁸ Pavlin, *Goriško gospostvo ob prehodu*, str. 39–40.

²⁹ Prim. Valenčič, *Nekdanji*, str. 243.

³⁰ Morelli, *Istoria*, str. 205; Czoernig, *Gorizia*, str. 719–720.

³¹ Czoernig, *Gorizia*, str. 728.

³² Mihelič, *Usoda gozdov na Slovenskem do 16. stoletja*, str. 30.

³³ Rudniški red iz leta 1553 je okoliške visoke in črne gozdove razglasil za svoje, saj so potrebe po lesu v okolici idrijskega rudnika živega srebra naglo rasle. Zato so za potrebe rud-

na drva in razne lesne izdelke, ki so jih izdelovali na območju Trnovskega gozda, kar je meščane Gorice in podložnike z območja gozdov okoli Gorice spodbudilo, da so cesarju Ferdinandu sedem let po požaru, leta 1547, poslali posebnega odposlanca, da bi dosegel ukinitve davščine na drva. Ta pa je bila, po kasnejših zapisih goriškega kronista Morellija, pozneje še povišana. Nekateri drugi viri omenjajo, da so v letu 1540⁴¹ zaradi sporov pri pridobitvi pašnih površin⁴² – prav te so v 16. stoletju začeli tudi okoli Gorice v večjem obsegu zmanjševati in s kultiviranjem pretvarjati v vinograde⁴³ – pastirji na območju današnjih Lokvi in Trnovega gozd zažgali in s tem uničili velike gozdne površine,⁴⁴ ki so se obnovile šele po sto dvajsetih letih, kolikor je potrebnih za obnovo gozda, leta 1679, ko je bil upravitelj gozda Ivan pl. Coronini.⁴⁵ Tudi sicer je bil Trnovski gozd po spominu omenjenega upravitelja dolga leta zanemarjen in si je šele pod njegovim nadzorom opomogel.

Skozi celotno 17. stoletje je bilo izkoriščanje Trnovskega gozda zaradi težke dostopnosti omejeno na prebirno sečnjo, les pa so po vlakah ali drčah spuščali v dolino, kjer so ga obdelovali. Še pred izgradnjo cest so iz gozda jemali zgolj močnejše kose tehničnega lesa, medtem ko so vrhovi in vejevje ostali v gozdu.⁴⁶ Uradni viri so vse do leta 1724, ko je gozd obiskala cesarsko-kraljeva komisija, zelo skopi. Dne 26. junija 1719 naj bi bila dvorni pisarni na Dunaju izstavljen poročilo davkarja in mapa o izmeri Trnovskega gozda, ki pa je bila po priznanju zemljemerca iz leta 1724 izdelana netočno. Izpuščene so bile ceste, meja cesarskega gozda pa je bila vrisana prenizko. Izkoriščanje gozdov se je najprej v celoti naslonilo na bližino cest in rek oziroma bližino mesta Gorice (Sabotin, Panovec, Loch/Lijak), šele kasneje so tudi cesarski Trnovski gozd vključili v načrt izkoriščanja. Začetek rednih sečenj se je začel šele z izgradnjo cest.

Kmečka trgovina z lesom pred gradnjo cestnega omrežja

Leta 1732 je cesar Karel VI. z novim gozdnim redom za nadzor gozdov določil tri nove gozdarje, v

gozdu pa sta bili dokončno prepovedani paša ovc in koz ter košnja trave s koso.⁴⁷ Prepovedano je bilo tudi nabiranje suhljadi ter spreminjanje gozdnih površin v obdelovalne brez dovoljenja gozdnega upravitelja. Gozdnim čuvajem je bilo tudi naročeno, naj oglarjem in drugim gozdnim delavcem prepovedo kajenje tobaka v gozdu, da bi tako preprečili požare. Ukinjene so bile tudi nekatere ugodnosti, ki so jih imeli domačini. V tem obdobju so bile prebivalcem Lazne, Lokvi in Nemcev dodeljene servitutne pravice, ki so vsebovale pravico paše v gozdu od 1. maja do 30. septembra, nabiranja suhljadi do 7 cm premera in steljarjenja.⁴⁸ To je hkrati pomenilo popoln nadzor nad dogajanjem v gozdu. Kmečko trgovanje z drvami je bilo do tedaj še vedno omejeno zaradi neurejenih poti, ki so bile večinoma kolovozi, po katerih so podložniki z voli in vlakami do mestnih skladišč prepeljali določene količine drv v zameno za vino, moko in špeh iz goriške ravnine.⁴⁹ Da bi poenostavili transport lesa v dolino, so v času pred gradnjo ceste s Planote nad Šempasom speljali drčo, po kateri so spuščali les v dolino.⁵⁰

Na podlagi navodil iz leta 1732 in potreb cesarstva (Karel VI.) po velikem številu jambornikov je po prvih meritvah Trnovske planote leta 1736 površina gozdov znašala 12.029 hektarjev (od tega 60 odstotkov listavcev, ostalo iglavci, predvsem smreke in jelke). Zaradi pomanjkanja lesa v mestih, zlasti pozimi za kurjavo, je gozdni urad leta 1753 napravil širši popis razmer v vaseh na obrobju Trnovskega gozda in odločil, da morajo vsi lastniki 270 volov, kolikor jih je bilo tedaj na razpolago na tem območju, v zimskem času v Gorico prepeljati 900 sežnjev razsekanih drv. Običajno so bile to veje ali drobna drevesa. Za razliko od prejšnjih let je bila uvedena strožja kontrola izvajanja teh obveznosti, kar je povzročilo pritožbe prizadetih na cesarski urad na Dunaju s prošnjo, da posreduje pri gozdnem upravitelju za znižanje te obveznosti, kajti za izvrševanje omenjenega ukaza⁵¹ sta bili še vedno prisotni dve nepremostljivi oviri: neurejene cestne povezave med gozdom in mestom ter sistem, ki je dovoljeval prosto sečnjo v gozdu, pri čemer je primitivno spravilo lesa z vlako⁵² v gozdu uničevalo mlado podrast.

⁴¹ Prim. Blažko, *Čibejeva kronika*, str. 52.

⁴² Valenčič, *Nekdanji*, str. 238.

⁴³ Prav tam, str. 243.

⁴⁴ Podložniki so podtikali požare v državne gozdove, da bi si pridobili večje obdelovalne površine, ki so jih potem priključili k svojim njivam in pašnikom. Tako so naseljenci sčasoma krčili državni gozd na račun grofove zemlje. Nasploh je bilo požigalništvo in kopaštvo prva oblika krčenja gozda na račun pridobivanja zemljišč za poljedelstvo. Prim. *Commissions-Prothocoll*, str. 5.

⁴⁵ Edmund Čibej: *zbrani spisi*, str. 68–107.

⁴⁶ Blažko, *Čibejeva kronika*, str. 54.

⁴⁷ Prim. Valenčič, *Nekdanji*, str. 233–251.

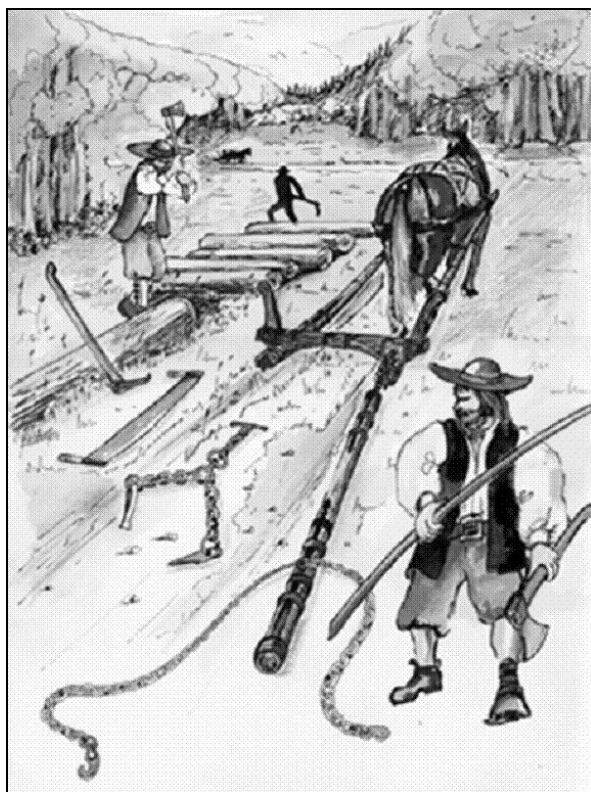
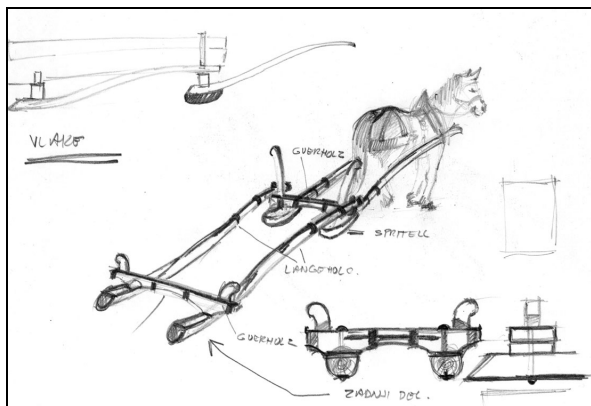
⁴⁸ Prav steljarjenje naj bi vplivalo na spremembo talnih razmer gozda, ki so se v bližini naselij in v kmetijski krajini poslabšale. Zato so se uveljavile manj zahtevne drevesne vrste (smreka, bor) sredi rastišč listavcev, zlasti bukke. Prim. *Gozdovi in gozdarstvo Slovenije*, str. 10–11.

⁴⁹ Zilli, *»I Boschi alti e negri«*, str. 10.

⁵⁰ Sušmelj, *O Trnovskem gozdu*, str. 14.

⁵¹ Prim. Sušmelj, *O Trnovskem gozdu*, str. 7–18.

⁵² Na eno vlako so po takratnem pisanju naložili okrog 40 kosov vej ali drobnih bukev v dolžini ene in pol klaftre. Poleg vlak so bile za prevoz drv pozimi uporabne tudi sani. Prim. Zilli, *»I Boschi alti e negri«*, str. 9.

Vlake so bile sestavljene iz dveh drogov, ki sta segala od jarma vprežne živali (v začetku večinoma voli, kasneje konji) navzdol do zadnjih nog. Bila sta 1 ½ sežnja dolga. Čez drogova je bil pritrjen prečnik (Guerholz) z dvema šprikljema (Sprittel). Na vlakah je bil na eni strani pritrjen preluknjaj, t. i. dolgi les (Langholz). S takimi vlakami so vlačili les iz gozdov po pobočju v dolino. (Po Michaelu Beyerju povzel in rekonstrukcijo izrisal Boris Blažko, hrani Goriški muzej Kromberk.)

Z vojaškimi reformami Marije Terezije se je po letu 1748 v goriški pokrajini nastanila redna vojska. Ta je zahtevala stalno oskrbo z drvmi, ki bi bila neodvisna od muhastega lokalnega tržišča, zato je bil tri leta kasneje sklenjen dogovor med predstavniki

lokalnih skupnosti iz obrobja gozda, da bodo vojski letno dobavili 450 sežnjev⁵³ lesa. V letu 1754, s prihodom dodatnih vojakov, je vojska povečala zahtevo na 1.500 sežnjev, kar je zneslo približno 1500 vozov lesa letno. To je prebivalcem teh območij povzročilo velike težave, saj tako velikih količin niso zmogli dobaviti, zato je s strani gozdnega upravnika prihajalo do prisilne izvršitve ali kaznovanja prebivalstva z zaporom.⁵⁴ Tako sta sredi 18. stoletja delovala dva glavna trga z drvmi: obvezna dobava lesa za vojsko in zasebni trg z omejeno kontrolo. Oba sta vplivala na večje izkoriščanje Trnovskega gozda.

Z vse intenzivnejšim izkoriščanjem gozda je bila v prihodnjih desetletjih povezana tudi gosteja naselitev območja, saj so bili postopoma posekani vsi nižji gozdovi v bližini Gorice, kar je pomenilo, da se je tudi izkoriščanje gozda pomikalo vedno više »v Gore«. Tudi naselja v Trnovskem gozdu so se povečevala, saj je delo v gozdu vabilo gozdne delavce, ki so se tu naselili za stalno. Na območje gozdov so se priseljevali pretežno kot gozdarji in oglarji. Oglarstvo je vabilo ljudi posebej v času, ko so cveteli rudarstvo, fužinarstvo in glažutarstvo, tj. panoge, ki so sprožile porabo velikih količin lesa. Ta je bil tako gradbeni material kot energetski vir za tedanje železarsko tehniko. Nova tehnologija je potrebovala velike količine oglja, ki je imelo dvakrat večji toplotni učinek od drv.⁵⁵ Morda sega v tisti čas tudi naselitev Voglarjev (Carbonari), zaselka na robu Trnovskega gozda, kamor so se prek Podgozda (omenjen že ob koncu 16. stoletja) priseljevali tudi italijanski/furlanski oglarji.⁵⁶ Nekateri avtorji domnevajo, da se je razmah poselitve zgodil že prej, takoj po omenjenem velikem požaru, ki je s požigom in posledično z lažjo dostopnostjo omogočil tudi lažjo naselitev in s tem še intenzivnejše izkoriščanje gozda.⁵⁷ Tako so

⁵³ Dunajski seženj (klaftra) = 189,4–189,6 cm, kvadratni seženj = 3,58 m² (Vilfan, *Prispevki k zgodovini mer*, str. 59, 67).

⁵⁴ Prim. Šušmelj, *Zgodbe s Trnovske planote*, str. 7–18.

⁵⁵ Mihelič, *Usoda gozdov na Slovenskem do 16. stoletja*, str. 30.

⁵⁶ Ime zaselka Voglarji, ki ga vojaški zemljevid sredi 18. stoletja zapiše kot Ōuhlarji, bi lahko povezali tudi z Ogarji oziroma Ūoharji, kar je bilo v Beneški Sloveniji ime za prebivalce, ki so vse do 1. svetovne vojne krošnjariji po avstro-ogrski monarhiji. Krošnjariji so prodajali predmete, najpogosteje lesene izdelke (suhe robe), ki so jih obešene, zložene in sestavljene v krošnji na hrbtu prodajali od hiše do hiše, od kraja do kraja. Dalmatinskim krošnjarijem so rekli pičkurini ali pičkorini in prav zanimivo je, da sta med Voglarji prvotno izpričana dva priimka, Čei/Ze in Piculin (ASG, Catasto Giuseppino, 1785–1787, Registro parcellare di Ternova waldmastrale, b, 125). Večina razpoložljive literature pa zaselek Voglarji enači z naselitvijo oglarjev (v virih velikokrat zapisano tudi Carbonari), ki so se na območje gozda tudi zelo zgodaj naseljevali, posebej v času, ko so cveteli rudarstvo, fužinarstvo in glažutarstvo, ki so za svoje delovanje potrebovali velike količine oglja. ASG, Catasto Giuseppino, 1785–1787, Registro parcellare di Ternova waldmastrale, b, 125.

⁵⁷ Prim. Šušmelj, *Zgodbe s Trnovske planote*, str. 7–18.

se najkasneje do začetka 18. stoletja na območju zahodnega dela Trnovskega gozda že oblikovala vsa naselitvena jedra (z izjemo naselja Nemci), ki so tedaj že imela podobo zaselkov (vasi). Tedanjo naselitveno podobo pretežno gozdnatega območja nam slika ohranjeni *zapisnik* komisije, ki je bila poslana na ukaz »Njegovega rimsko-cesarskega kraljevo-katoliškega veličanstva«, da pregleda cesarske in zasebne gozdove »ob avstrijskih morskih pristaniščih in hrvaški morski meji«. ⁵⁸ Čas merkantilistične politike je tudi cesarsko vlado spodbujal k zunanjetrgovinskemu poslovanju. Podpora gradnji mornarice in mednarodnih trgovskih združenj po vzoru severnoevropskih in sredozemskih držav za trgovino zunaj evropskega sveta je botrovala tudi nastanku Orientalске družbe, ki si je v času svojega delovanja zagotovila skoraj ekskluzivno pravico do trgovanja s surovinami in (ladijskim) lesom iz Trnovskega gozda.

Orientalška družba in opustošenje predela Trnovskega gozda za potrebe steklarstva

Ko je leta 1724 omenjena državna komisija za gozdove med 8. junijem in 14. novembrom pregledala gozdove v Goriški grofiji, je svojo pot pričela po eni najstarejših cest, ki so iz Vipavske doline vodile v »Visoki črni gozd«. Iz Kromberka so se povzpeli mimo Ravnice, Voglarjev in naprej navzgor mimo Lokvi, Mojske drage in Lazne do Čepovana. Gre za omembo vseh tedaj že obstoječih naselij sredi Trnovskega gozda, le zaselek Nemci je izpuščen, saj je bil naseljen nekaj desetletij kasneje. Po nekaterih pisnih virih naj bi leta 1754, torej v času cesarice Marije Terezije, avstrijska vlada pozvala nekaj nemških rodbin, tj. logarjev iz Dunajskega gozda (Wienerwald), naj se naselijo na območju, ki so ga pozneje poimenovali Nemci. ⁵⁹ Navajanje letnic je različno, ponekod se omenja leto 1760, »ko se je nekaj gozdarjev in tesarjev iz Spodnje Avstrije preselilo v okolico Trnovega, kjer sedaj obstaja kraj, imenovan Pri Nemcih, ter družine z izvirno nemškimi priimki, ki pa so poslovenjeni«. ⁶⁰

Komisija, ki se je zadrževala na poseljenih območjih gozda, je ugotovila, da so prebivalci zaradi težke dostopnosti do gozda v glavnem kuhali oglje in pridobivali smolo za Orientalsko družbo. Ta je nastala po zgledu angleških, nizozemskih, španskih in portugalskih družb. S privilegijem z dne 27. marca 1719 ⁶¹ jo je v Trstu ustanovil Karel VI. in je

do leta 1742 služila trgovski povezavi habsburške Evrope z Indijo. ⁶² V letu 1720 se je delovanje Orientalске družbe najprej začelo na področju proizvodnje piva. Kasneje je družba zaposlila lesarja, ki se je usmeril na območje Trnovskega gozda, v katerem je Orientalška družba stihijsko izkoriščala smolo in les za gradnjo ladij. Leta 1724 ji je bila podeljena koncesija, s čimer je bila legalizirana sečnja lesa iz cesarskega visokega gozda za gradnjo ladij, saj je imela družba ekskluzivno pravico avstrijskega dvora za gradnjo velikih galej. ⁶³ V ta namen je skupaj s komisijo za pregled gozdov Trnovski gozd obiskal tudi Giovanni Zerniz (Ivan Černic), odgovoren za les pri Orientalski družbi. Pregledal je Trnovski gozd, ki ga je poznal že iz časov, ko je Orientalška družba tod pridobivala smolo in že delovala v prid izgradnji glažut in obratov za pridobivanje pepelike v dolini Trebuše: »Sicer pa je to dolina, v kateri naj bi se postavila ena glažuta, o čemer je bilo že poročano. Zaradi okrog se nahajajočega visokega gorovja Majske drage in na njem možne izdelave drč za spravilo lesa in tudi zaradi voda, ki se tukaj nahajajo, je zato tukaj zelo primeren kraj. Lesar Orientalске družbe Zirniz (Černič) je tu, nedaleč od reke Tribušice, že pred dvema letoma [leta 1722, op. a.] začel z gradnjo stavbe, dolge 10 in široke 8 klafter, z zidovi, debelimi 3 čevlje, in je že 1 ½ klaftre iz zemlje. Opremljena je tudi z dvema obokoma, vsak je dolg 6 ¾ klafter in širok 2 ½ klaftre, da bi s tja speljano in s hriba padajočo vodo naredil napravo za phanje. Nedaleč od tod se nahaja tudi peč za smolo, kjer naj bi se smola destilirala – v zvezi s tem pa naj bi že opravili dobre poskuse. Ker pa je imela Orientalška družba istočasno druge pomembnejše posle, je bila takrat gradnja glažute prekinjena in zato tudi niso naredili nobenih drč, tudi sicer se ni moglo pripraviti potrebne cepanice za tovarno smole, ki je tudi obstala. Za izgradnjo takih glažut je lesar Orientalске družbe na kraju samem že imel mojstra, ki je tudi že našel potreben pesek, Laimb [?] in kremen, vode in zidakov je v izobilju, kakor tudi lesa za izdelavo steklovine in pridobivanje pepelike. Les bi se pripravil delno brez, delno s pomočjo drč, edino opeko bi bilo treba ta čas pripeljati iz Kanala. Orientalška družba je ugotovila, da bi češki mojstri lahko proizvajali steklo na mestu samem, kakor to delajo na Češkem. Zato bi bila prodaja toliko bolj ugodna, ker prvič (1) se na Kranjskem in v Gorici, tudi Gradiški, Trstu in Reki proda velika količina češkega stekla, in drugič (2) Orientalška družba vsako leto izvozi na Portugalsko za 6 do 8 tisoč lir stekla. Zato bi bilo po našem mnenju treba na vsak način tja pritegniti Orientalsko družbo, da se omenjene

⁵⁸ *Commissions-Prothocoll*, str. 1.

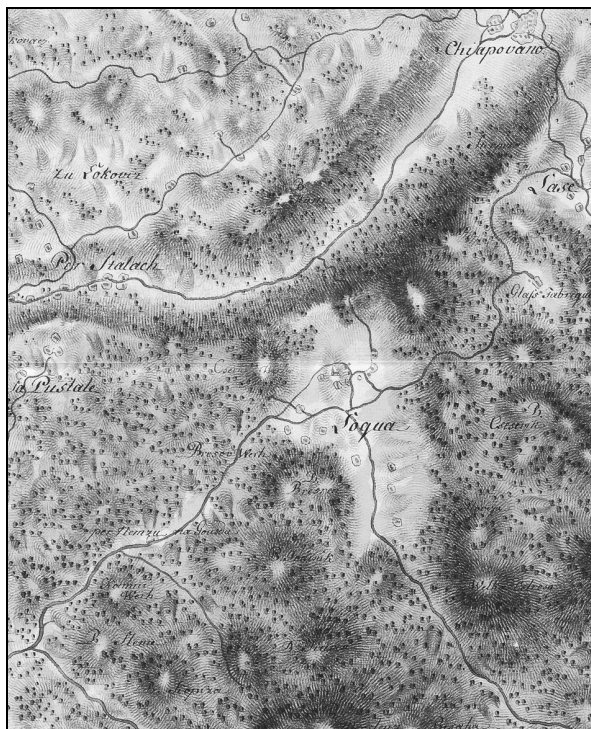
⁵⁹ Naselitev Nemcev naj bi bila povezana tudi z vpeljavo žage pri podiranju drevja, ki so jo iz Spodnje Avstrije prinesli gozdarji in je v Trnovskem gozdu kmalu izpodrinila ročno sekanje dreves. Prim. Zilli, »*I Boschi alti e negri*«, str. 6.

⁶⁰ Mailly, *Cultura tedesca nella Contea*, str. 103.

⁶¹ Istega leta je Trst postal svobodno pristanišče, s čimer je zrasel v glavno pristaniško in trgovsko prestolnico avstrijskega cesarstva.

⁶² Fanfani, *Economia e società*, str. 82.

⁶³ Že leta 1732 so bila izdana navodila za ogled, izmero, izbor in posek 500 jambornikov za cesarsko mornarico: prim. Kozorog, Vuga, *Načrt deželoknežjih gozdov*, str. 291–294.

Na poti med vasjo Lokve in zaselkom Lazna je razpotje, kjer je kasneje delovala zadnja glažuta, razvidna iz jožefinskega zemljevida 1763–87/1804.

glažute brez nadaljnjih zadržkov postavijo in začnejo tudi res obratovati. In če bi to naletelo na kako oviro, bi se lahko začelo s pridelavo pepelike, kakor to zelo uspešno delajo v dunajskih cesarskih gozdovih za cesarsko opekarno v Neuhausu. Na ta način bi se v težko dostopnih dolinah uporabilo na tisoče okrog ležečih in delno že nagnitih dreves in tako tudi gozdove nekoliko očistilo. Ravno v tej dolini in vodi Tribušici je lesar *Orientalische družbe* načrtoval plavljenje lesa, kar so že prej počeli nekdanji lastniki gozda N. N. Pagliaruzzi et. Comp., ki so ob visoki vodi (ki pri trajnejšem deževju priteka iz visokih okoliških hribov) celo spravljali debele blode [...] do Gorice. Mi pa mislimo, da bi bilo najbolje, če bi zgradili glažuto in potem ne bi bilo treba s tega območja splavljati lesa. Če pa ne bi bilo glažute, bi bilo treba pri plavljenju skupaj razmisliti o dogodkih in težavah ter z resničnim plavljenjem ali kako drugače zadevo preizkusiti.⁶⁴

Res je leta 1722 nekaj steklarjev iz Hamburga ustanovilo prvo glažuto v dolini reke Trebušice in lesno bogate Mojske drage,⁶⁵ kjer so imeli steklarji še druge potrebne surovine (kremenčev pesek, prečiščen pepel listavcev oziroma pepeliko in oglje) za proizvodnjo stekla. Vendar so se t. i. »gozdne gla-

žute« najbolj naslanjale na odročne gozdne predele, v katerih je bil les zaradi oddaljenih prometnih poti cenejši. Količina potrebnega lesa je prevladovala nad mineralnimi surovinami, ki so predstavljale količinsko manjši del proizvodnega procesa.⁶⁶ Na kraju, poimenovanem »na Mlinih/na Melinah«, so postavili prvo peč, s katero so najprej izdelovali steklenice iz temno zelenega stekla, ki so jih, napolnjene z vinom, pošiljali v Španijo. Leta 1741 je glažuta prenehala z obratovanjem in vse do pričetka delovanja nove leta 1759 – za 300 m pomaknjene proti Čepovanu – se o prvi glažuti ni več govorilo. Njen zaton naj bi bil povezan z golosekom dreves v njeni bližini, ki je botroval nastanku druge glažute na kraju, imenovanem »Pogolč(c)e/Podgolcem«. Ta steklarna naj bi bila večja, zaposlovala naj bi 20 ljudi in poleg steklenic naj bi proizvajala tudi druge steklarske izdelke: steklene bisere, umetne dragulje ter raznovrstne steklene okrase, ki so se prodajali celo na trgu, na katerem so imeli monopol beneški steklarji. V povezavi z izgradnjo druge glažute se pojavlja ime Andrej Vogl, steklar, ki ga leta 1791 že srečamo med pripadniki goriškega plemstva, saj si je morebitni naziv pridobil prav s kupčijami steklarskih izdelkov iz trebuških glažut.⁶⁷ Po dvajsetletnem sekanju dreves je bil gozd v dolini reke Trebušice uničen. To je bil poglobitvi razlog, da so glažuto ponovno prestavili, tokrat v Mrzlo drago.⁶⁸ Tretja glažuta je imela dve peči. Po triindvajsetletnem obratovanju je bil gozd tudi v bližnji okolici opustošen, kar je leta 1794 vodilo v vnovično selitev steklarne v sedem kilometrov oddaljeno Mojsko drago (»Stara glažuta«), ob vznožje Poldanovca. Ta glažuta je delovala do leta 1830, ko je bilo zaradi zaščite in oživljanja opustošenih gozdov z državnim odlokom prepovedano kakršnokoli izkoriščanje lesa za potrebe steklarstva.⁶⁹ Skoraj stoletna dejavnost glažutarstva je gozdove v okolici Trebuše proti Lokvam in Lazni tako uničila, da se je opustošenih goličav prijelo ime »Govci«, česar omenjena komisija, ki je te gozdove obiskala še v zametkih delovanja trebuške steklarne, zagotovo ni slutila.

⁶⁶ Šturm, *Steklarska obrt*, str. 170.

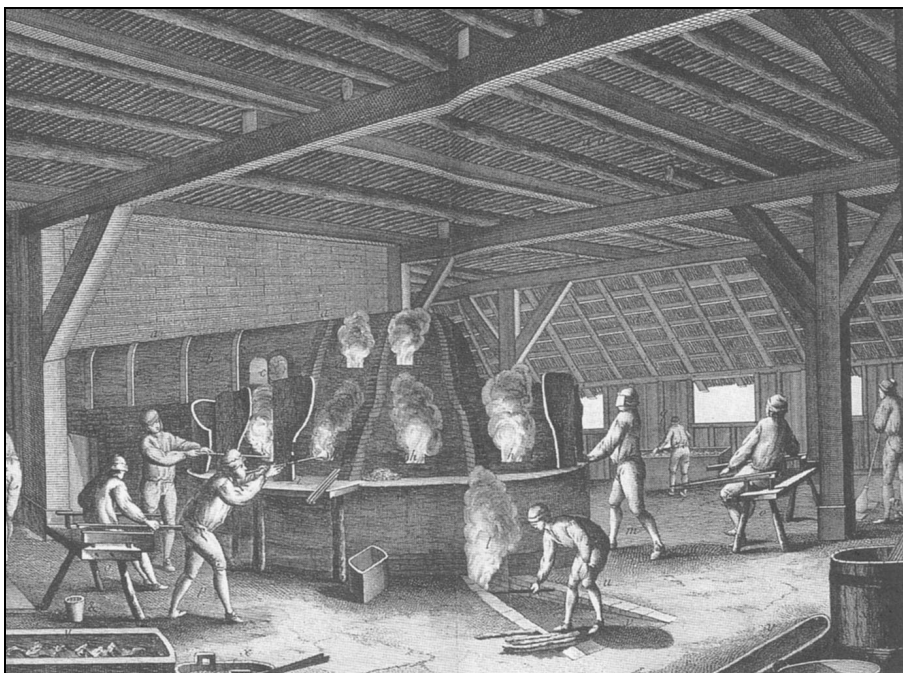
⁶⁷ Planissi, *Femminilità goriziane*, str. 41.

⁶⁸ Leta 1771 so v matičnih knjigah Trebuše prvič registrirani steklarji s svojimi družinami, ki so se naselile na območju med Pogolcem, Cigansko dolino, Mrzlo drago/rupo in Mojskim vrhom/Mojsko drago v bližini poti med naseljema Lazna in Lokve, kjer so imeli tudi skladišča steklenic, ki so jih potem tovorili v Gorico (prim. Cossar, *L'industria*, str. 314–339). Kasneje, med letoma 1787 in 1796, je iz matičnih knjig za Lokve (župnija Solkan) razvidno, da se je večina steklarjev naselila v Mojsko drago, le nekateri pa na Lazno in v Mrzlo drago (prim. Slokar, *Zgodovina steklarske industrije*, str. 64–66).

⁶⁹ Slokar, *Zgodovina steklarske industrije*, str. 64–66.

⁶⁴ *Commissions-Prothocoll* [tipkopis], str. 1–13.

⁶⁵ Prim. Morelli, *Istoria della Contea*, III, str. 137.

Prikaz izdelovanja stekla iz knjige Paola Iancisa: Manifattori e lavoranzia: le forme del lavoro a Gorizia nel settecento.⁷⁰

Odnos naseljenih podložnikov do Trnovskega gozda na Lokvah in Lazni

Kako so člani komisije videli druge bivalne razmere v Trnovskem gozdu v dvajsetih letih 18. stoletja, je mogoče zaznati tudi pri nadaljnjem branju enega od najstarejših dokumentov, ki prinaša prve podrobnejše podatke o dogajanju in poselitvi v osrčju Trnovskega gozda. Prvič omenja tudi vas Lokve in zaselek Lazno, kjer je bila poselitev močno povezana s krčenjem Trnovskega gozda: »Ves gozd predstavlja večinoma lepo bukove, ki sta mu tu pa tam primešani smreka in jelka. Prvi dan smo v tem gozdu prišli do Lokvi in zaradi slabega deževnega vremena nismo mogli nadaljevati poti. Zato smo se podali v hišo, ki pripada višjemu gozdnemu mojstru gospoda grofa Coroninija in leži na eni ne neprijetni ravnini ali dolini. Tu okoli je 77¹ podložnikov ali kočarjev,⁷² ka-

terih goveja živina, kakih 40⁷³ glav (ta je sicer last grofa Coroninija in jo imajo v najemu), se vsak dan pase v cesarskem gozdu. Prav tako se kočarji oskrbujejo z drvomi in lesom za gradnjo iz cesarskega gozda ne samo brez plačila, temveč tudi brez najave. Glede posestva grofa Coroninija, ki leži sredi cesarskega gozda, ni nobene določene ureditve, temveč naj bi bilo vse, do koder sega goličava, last grofa Coroninija. Opazili pa smo, da se goličava od časa do časa povečuje, zato ne bi bilo slabo, če bi se te meje uredile. Prav tako bi bilo treba ugotoviti, ali omenjenim podložnikom ali kočarjem pripada pravica dobivati dobrine od deželnoknežjega gozda, s tem bi namreč morali svojemu privatnemu gospodarstvu plačevati dajatve.« [...] Zaselek Lazna je v dokumentu opisan kot »zaselek s 5 kmeti ali kočarji, ki so svojo zemljo v eni dolini dobili s krčenjem cesarskega črnega gozda in vsako leto plačujejo cesarskemu gozdnemu uradu v Gorici za vse 7 lir davščin«.⁷⁴ Gre za enega najzgodnejših opisov in omemb Lokvi in Lazne, ki bi ju zaman iskali v urbarjih iz

⁷⁰ Omenjeni avtor v poglavju knjige *Il vetro* opiše delovanje »trebuško-lokvarske« steklarne sredi 18. stoletja (prim. Iancis, *Manifattori*, str. 131–134).

⁷¹ Iz terezijanskega katastra je razvidno, da gre za sedem kolonskih kmetov (Ivan Skok, Blaž Gruden, Štefan Kolenc, Janez Krivec, Sebastijan Bremec, Gašper Kolenc, Gregor Kolenc), ki so imeli v najemu grofove živali, s katerimi so orali obdelovalno površino in jih pasli na grofovih pašnikih (ASG, *Catasto teresiano*, Loqua).

⁷² Kočarija v pomenu majhne kmečke posesti, kočar pa kot posestnik kočarije (kajžar, dninar, želar). Kajže so se oblikovale zlasti v 15. in 16. stoletju praviloma na novo izkrčenem, gmajnskem ali tudi dominikalnem zemljišču (prim. Blaznik, *Enote individualne posesti*, str. 169). Kajžarje bi lahko povezali z rovtarsko kolonizacijo (po nemški besedi *reuten*, ki pomeni »krčiti gozdove in pridobivati plodno zemljo«), ki je

zajela tudi območje med Trnovskim gozdom, Idrijo in Čepovansko dolino, kjer je imel le del rovtov obseg gruntov (večina rovtov je bila bliže kajžam). Deloma pa je v drugi polovici 15. in prvi polovici 16. stoletja prišlo do novih naseljevanj zaradi že omenjenih turških vpadov, pred katerimi se je del prebivalstva umikal s srbskega in hrvaškega ozemlja (vprašanje kasneje naseljenih družin Skok in Bizjak ter ledinskih imen *Turški klanec*, *Bizjaki na hribu*, *Turkova frata*).

⁷³ Lokvarski koloni naj bi tedaj od grofa v najemu imeli 10 volov, 20 krav in 12 telet, 33 ovc in 6 svinj pa naj bilo njihovih (ASG, *Catasto teresiano*, Loqua).

⁷⁴ *Commissions Prothocoll* [tipkopis], str. 2.

16. stoletja (1507, 1516, 1523, 1530), ki pa, kot že rečeno, omenjajo ostale vasi in zaselke na obrobju Trnovskega gozda (Ravnica, Trnovo, Čepovan).

Omenjeni naselji⁷⁵ kolonskih kmetov (Lokve in Lazna) sta se skozi stoletja širili na račun državnega gozda. Coroninijevi podložniki so velikokrat posegli v do tedaj skoraj nedotaknjeni in od plovnihi poti odmaknjeni cesarski gozd. Posamezne dele so si sčasoma prisvojili. Na služnostne gozdove so gledali kot na tujo posest, ki jo smejo izkoriščati za kritje domačih potreb; pri tem pa so povsem zanemarili gozdnozaščitne predpise.⁷⁶ Oblasti so se na to odzvale in so, da bi gozdove zavarovale pred nezakonito prisvojitvijo, natančno določile njihove meje in jih zaščitile s predpisi. Ti naj bi onemogočili spremembo lastnine in uvajanje novih servitutnih pravic. Prav v deželnoknežjih gozdovih je bilo namreč največ sporov glede mej. Že omenjena posebna komisija v sestavi grofa Coroninija, Johanna Zerniza, odgovornega pri Orientalski družbi, ter dveh gozdnih mojstrov in dveh komisarjev je leta 1736 določila sporne meje nekaterih deželnoknežjih gozdov. Pri ogledu vsakega gozda so bili kot pričre navzoči starejši podložniki. V istem letu je bil sestavljen razmejitveni zapisnik s poročilom o mejah, pašnikih, sečnji in najemninah, ki je bil podlaga kasnejše prve geodetske izmere gozda.⁷⁷

Nastanek vasi Lokve lahko povežemo s stalno naselitvijo najprej začasno obljudenih pašnih površin, iz katerih je s krčenjem gozdne površine začelo nastajati naselje z dovoljenjem zemljiškega gospoda, grofa Ludvika Coroninija, ki mu je cesarski privilegij iz leta 1680 naklonil naslov »grofa in gospoda Kromberka, Prvačine, Gradišča, Sv. Roka, Šempetra, Vitovelj, Ozeljana, Oseka, Šmihela, Trnovoga, Lokve in Vogrskega«.⁷⁸ Ta je dovoljeval zidanje koč (te so bile, po terezijanskem katastru sodeč, last njihovih prebivalcev), da so se ti lažje ukvarjali z živinorejo⁷⁹ (ovce in koze je počasi spodrinila govedoreja) in gozdarstvom (tudi suhorobarstvom). Običajni poklici prebivalcev so bili predvsem vezani na gozd: sekači, oglarji, tesarji in vozniki.

Izvor slovenskega imena Lokve (po terezijanskem katastru »Na Loqui«) gre iskati v povezavi s kali oziroma lokvami.⁸⁰ Te so služile napajanju živine,⁸¹ ki so jo tod pasli pastirji. Gre za vas sredi

Trnovskega gozda, ki jo je naselitveni tok doletel z začetkom 17. stoletja ob krčenju državnega gozda,⁸² ki ga je vodil zemljiški gospod grof Coronini,⁸³ in je spadala najprej pod jurisdikcijo Gozdnega urada v Gorici, ki je od leta 1788 spadal pod sodnijo v Gorici, po letu 1792 pa pod kanalsko jurisdikcijo Grafenberg (Zengraff),⁸⁴ cerkveno pa pod solkansko faro.⁸⁵ Leta 1650 je bila namreč na griču sredi vasi postavljena prva lesena kapela in prav obstoj sakralnega objekta govori v prid tedaj že dovolj velikemu zaselku, v katerem so v 18. stoletju zgradili pravo kamnito cerkev z leseno streho.⁸⁶ Takrat so Lokve cerkveno spadale v solkansko župnijo. Iz ohranjenega terezijanskega katastra pa je razvidno, da je bilo na Lokvah leta 1761 že 29 zakupnikov, ki so imeli svojo koč v lasti.⁸⁷ Ti so, sodeč po zapisniku, zagotovo jemali bukov, smrekov in jelov les za gradnjo, kurjavo, žganje apna in kuhanje oglja ter za prodajo,⁸⁸ saj naj bi jim bilo takšno ravnanje za bivanje v teh mrzlih krajih od nekdaj dovoljeno. Podložnikom v prid je bilo tudi dejstvo, da ne plačujejo dajatev za prodani les, »ker naj bi to bilo samo drevje, ki ga je podrl veter, in brez tega ne bi mogli tu ostati in preživeti. Sveža posekana bukovina pa naj bi se rabila za obroče za sode, za to pa plačujejo pristojbino. Za bukovje, ki ga posekajo oglarji, se zaračuna 8 soldov za tovor, za klastro smrekovega lesa pa 4 sol-

82 Leta 1628 je vlada sicer prepovedala krčenje gozdov, vendar so naselja tudi tedaj nastala iz sredi gozdov izkrčenih senožeti (Laz, Lazna), ki pa so le redkokdaj tvorila prave travnike ali njive. Takšne vasi so bile, če sklepamo na osnovi tolminskega urbarja iz leta 1633, sprejete v kasneje nastale urbarje (Valenčič, Nekdanji deželnoknežji, str. 244).

83 Posestna podoba iz terezijanskega katastra (ASG, *Catasto teresiano*, Loqua) kaže, da je bil tedaj na Lokvah prisoten le en plemiški posestnik, tj. grof Jožef Coronini, ki je imel na svoji zemlji sedem kolonskih kmetov – kajzarjev.

84 Grof Carlo Zengraff naj bi imel v 16. stoletju v Gorici na vrhu pobočja Grafenberg dvorec, ki je v 17. stoletju prišel v roke grofom Strassoldo, leta 1820 pa grofu Coronini Cronberg (1793–1876).

85 Že poznosrednjeveška solkanska župnija je imela pod svojim okriljem tudi vasi Banjske planote in Trnovskega gozda. Na planoti se ji pridružijo naselja in zaselki: Grgar, Ravnica, Čepovan, Bate, Banjšice, Trnovo, Lokovec ter Gorenja in Dolenja Trebuša. Solkan je leta 1788 postal sedež dekanije za območje poznosrednjeveške prafare z izjemo mesta Gorica. Po letu 1772 se je tudi lokvarska cerkev razvila v neodvisno župnijo (prim. Paljk, *Iz cerkvene zgodovine Solkana*, str. 101, 127).

86 Höfler, *Gradivo*, str. 116.

87 Leta 1818 je na Lokvah, ki so spadale v občino Čepovan, živelo že 246 prebivalcev v 40 hišah, leta 1830 pa je vas imela že 349 ljudi, ki so živeli v 46 družinah in 38 hišah (AST, *Catasto Franceschino*, Elaborati catastali (1818–1840)).

88 Poleg običajnih služnosti, ki so v glavnem zadovoljevale podložnikove potrebe po lesu, so imeli Lokvarji in Laznarji skupaj s prebivalci sosednjih Nemcev pravico do paše v gozdu ter nabiranja suhljadi in stelje (Šušmelj, *O Trnovskem gozdu*, str. 14). Sklepamo pa lahko, da je bila njihova tudi pravica do t. i. merkantilnega lesa (lesa, ki so ga prosto prodajali v mesto).

75 Nekateri avtorji poudarjajo, da Trnovski gozd skoraj ni naseljen, z izjemo vasi Lokve in Nemci ter zaselkov Laz in Cvetrež. Ostala naselja, Trnovo, Voglarji, Rijavci, Zavrh in Lazna, naj bi ležala na njegovem robu. Prim. Mikuletič, *Trnovski gozd*, str. 161, Marušič, *Trnovski gozd* [str. 4].

76 Valenčič, *Gozdarstvo*, str. 452.

77 Kozorog, *Mejna znamenja na severnem Primorskem*, str. 77–90.

78 PSBL, Coronini, Ludvik, str. 196.

79 Reja živine na planoti je bila tradicionalna in delno vezana tudi na gozd.

80 S tem so povezana tudi druga ohranjena ledinska imena, npr. *Ovčarjev hrib*, *Goveji kal*.

81 Naravne kale so učvrstili z ilovico/glineno zemljo.

de.«⁸⁹ Iz zapisanega lahko hitro razberemo, da se je v gozdu, posebej ob vaseh, posekalo mnogo več lesa, kakor je bilo od njega plačanih dajatev. V začetku 18. stoletja so lokvarski koloni, ki so imeli v zakupu grofove posesti, njive in travnike, domače potrebe po lesu zadovoljili s kako krpo gozda. Ker tedaj še ni bilo razmejitve med cesarskim in grofovskim gozdom, so si podložniki počasi pridobili tudi delčke cesarskega gozda, ki so ga trebili s pašo govedi (paša drobnice v gozdu je bila prepovedana) in tudi s požiganjem. Cesarskemu gozdnemu uradu v Gorici so dajatve plačevali večinoma v naravi: tlaka, paša, drva, les za gradnjo in drugo.⁹⁰

Komisija je sredi gozda opazila planino, imenovano Avška lazna, ki naj bi jo predniki »njegovega cesarskega veličanstva« poklonili cerkvi v Avčah (kanalski sodni oblasti), da bi cerkev v Avčah imela nekaj koristi od tamkajšnje paše. Narejena je bila lepa in velika planina, na kateri naj bi se paslo 150 volov, 5 konjev, 150 ovac in prav toliko koz, ki so jih privedli na pašo iz kanalske in vipavske sodne oblasti. Živali so na planini ostale čez poletje (od junija do avgusta). Dajatve od planine so pripadale kanalskemu gospostvu in cerkvi. Prav navedena paša koz v gozdu nas opozarja na nespoštovanje uradnih državnih predpisov. Gozdni urad v Gorici, v katerem sta tedaj delovala dva gozdna čuvaja, očitno ni obvladoval prostranih površin Trnovskega gozda (4 nemške milje dolg, 3 milje širok). Nad vasmi in podložniki, ki so si iz gozda po mili volji pokrivali potrebe po lesu, »najlepše sveže bukve za drva in najlepše smreke za gradnje«, ni imel nikakršnega nadzora.

Kljub vse pogostejšim poskusom nadzora in težnji po načrtnejšemu izkoriščanju Trnovskega gozda se je ta še globoko v 18. stoletje izkoriščal stihijsko, vse dokler ni prišlo do gradnje cest in izmere gozdnih površin.

Cestno omrežje in njegov vpliv na spremembe v kmečki trgovini z lesom

Po letu 1757, ko so bile v gozd speljane prve gozdne ceste, se je začela izvajati intenzivnejša sečnja gozda. Les, ki so ga do tedaj vlekli po vlakih iz gozda z volovsko vprego, so začeli voziti z vozovi.⁹¹

Prav izgradnja cest skozi Trnovski gozd je bila hkrati z večjim izkoriščanjem eden od osnovnih pogojev za načrtno gospodarjenje z gozdom.⁹² Gozdar Leonhard Buglioni iz Gorice je od oblasti prvi zahteval gozdno cesto v Trnovskem gozdu, namenjeno prevozu lesa z vozovi, ki so jo v letih 1756 in 1757 tudi zgradili. Merila je skoraj 9 kilometrov, široka pa je bila od 2,85 do 3,6 metra. Od državne ceste se je odcepila pri Ajševici, nato je vodila mimo Kromberka, Pri Peči do naselja Trnovo, točneje do meje cesarskega gozda v Globokem. Čez 13 let, leta 1770, so jo podaljšali do Lokvi.⁹³ Naklon poti je znašal od 10 do 30 odstotkov. Prav cesta, ki so jo gradili tudi prebivalci omenjenih vasi (neplačano delo – rabota), je botrovala kar petkratnemu povišanju dohodka od prodaje lesa. Omenjeni gozdar Buglioni je predlagal tudi gradnjo druge gozdne ceste, ki jo je zgradil podjetnik Jakob Civaldis med letoma 1781 in 1783 in je potekala od Krnice čez Vitovlje v Vipavsko dolino. Kot priključek na to cesto so leta 1789 zgradili podaljšek v notranjost Trnovskega gozda skozi predel Smrečje, mimo Avške lazne prek Turškega klanca do Lokvi. Tako je po letu 1783 skupni povprečni letni donos gozdov narasel iz 352 na 5757 goldinarjev. Zaradi odvoza smrekovega lesa so pod francosko zasedbo med letoma 1809 in 1814 povezali še cesto med Krnico in Trnovim.⁹⁴

Prav po cesti mimo Kromberka je les s Trnovske planote najprej prihajal v mesto, vendar ga je bilo za kurjavo v mestu še vedno premalo. Premajhne količine dobavljenih drv so oblasti prisilile, da so po izgradnji ceste leta 1779 pripravile nov sporazum o dobavi drv v Gorico. Preskrba z drvmi pred tem ni vedno potekala brez težav, saj se je med zakupniki in gozdnim nadzornikom večkrat vnel spor, ker so bili za sečnjo odkazani vedno težje dostopni gozdni predeli, ki so oteževali prevoz in zviševali stroške prevoza.⁹⁵ Tedaj so prevoz drv prepustili posameznim vasem, katerih predstavniki so bili prisotni pri podpisu sporazuma. Sporazum je dovoljeval tudi prosto prodajo in oblikovanje cene v prodaji, potem ko je bila plačana taksa za sečnjo drv že v gozdu (sečnina). V zameno so prebivalci vasi dobili pravico do izkoriščanja gozda za svoje potrebe, kljub temu pa so bili ljudje na Planoti v odnosu do gozdne uprave v strogo podrejenem položaju.⁹⁶ Tudi prebivalstvo v vaseh na Planoti, ki je živelo pretežno od

⁸⁹ *Commissions Prothocoll* [tipkopis], str. 14.

⁹⁰ Prim. *Commissions Prothocoll* [tipkopis], str. 1–13.

⁹¹ Leta 1757 je gozdni upravitelj v Trnovskem gozdu zahteval prepoved sečnje mladih dreves in uporabe vlak na novi cesti, saj bi jo drsenje z vlakom uničilo. Uvedena je bila obvezna uporaba vozov, ki so se ji domačini uprli, saj vozov niso imeli. Tedaj so v Trnovski gozd naselili prevoznike iz Koroške in Tirolske (prim. Zilli, »*I Boschi alti e negri*«, str. 16, Mikuletič, *Trnovski gozd*, str. 162). To ustreza času naselitve avstrijskih gozdarjev (Strossar, Winkler, Vogel) ter nastanku zaselka Nemci, kot ga je poimenovalo tedaj v okoliških vaseh naseljeno slovensko prebivalstvo. Ustno izročilo pravi, da sta bili leta 1760 sezidani prvi hiši Pri Nemcih s številka 8 in 9 (Alfred Gruden, junij 2008).

⁹² Kozorog, *Zasnova regijskega parka*, str. 4.

⁹³ Lokve so bile najprej povezane s cesto do Puštal in preko Lazne do Čepovana. Pot iz Lokvi do Lazne mimo glažute je bila po opisu z vojaškega zemljevida med letoma 1763 in 1787 prevozna le za lahko otovorjene kmečke vozove, največkrat pa so jo prehodili tovorni konji (Rajšp, *Slovenija na vojaškem zemljevidu*, str. 79).

⁹⁴ Vilman, *Gozdarska pot Josefa Resslera*, str. 18.

⁹⁵ Valenčič, *Nekdanji deželno knežji*, str. 244.

⁹⁶ Zilli, »*I Boschi alti e negri*«, str. 28.

gozda (dohodki od sečnje, prevoza in prodaje lesa (drv) v Gorico), je doživelo veliko sprememb v kmečki trgovini z lesom, saj z izgradnjo ceste ni bilo več edino, ki je bdelo nad gospodarjenjem z gozdom kot v preteklosti. Iz katastra iz leta 1822 je mogoče razbrati, da je prebivalstvo vasi Trnovo živelo, »*zahvaljujoč bližini cesarskega gozda, od prevoza lesa v Gorico*« – furmanstvom, »*ter od gojenja ječmena, koruze, soržice* (mešanica rži in pšenice), *repe, krompirja in mrve* (posušene trave) – *sena*«. Ker pa je bilo teh pridelkov premalo in so bili manj kakovostni od nižinskih, so si Trnovci hrano kupovali tudi na trgu v Gorici. Tudi prebivalci bližnje vasi Lokve, »*zaprti v osrčje brezmejnega gozda*« in »*prepihani od severnega vetra*«, so se s poznim pridelkom (ječmen je dozorel šele sredi avgusta, oves v začetku septembra) težko preživljali. Kljub temu da so se vsi ukvarjali s poljedelstvom, so si v zimskem času, ko je bila vas pokrita s snegom, gozdarji služili kruh z mizarstvom in izdelovanjem različnih lesenih pripomočkov (škafarstvo).⁹⁷ Prav izgradnja ceste pa je odprla tudi novo poglavje v odnosu z ekonomskim in socialnim središčem, ki ga je tedaj predstavljalo središče Goriške dežele, mesto Gorica. Iz franciscejskega katastra razberemo še en pomemben podatek, ki vas Lokve skupaj z Lazno, Nemci in Trnovim (Voglarji, Rijavci) najbolj povezuje z gospodarjenjem v Trnovskem gozdu.⁹⁸ Prebivalstvo teh vasi je namreč do gozda razvilo poseben odnos, saj je prav gozd ljudem Trnovske planote do tedaj predstavljal glavni vir zaslužka in zaposlovanja, kar je vodilo v specializacijo poklicev: oglarji, gozdarji, tesarji, cestarji (*palirji*), sekači, furmani, škafarji in ledarji.

Novi gozdni redi in načrtnejše gospodarjenje z gozdom

Za varovanje gozda so bila kasneje uvedena strožja pravila, ki so se navezovala tudi na izpopolnjevanje starejših gozdnih redov. Nova vrsta gozdnih redov z začetka 18. stoletja je dosegla vrhunec s terezijanskimi gozdnimi redi za posamezne dežele. Osnova za nov terezijanski red je bila izdelana že leta 1736, ko sta Anton von Wenzeli ter Franz von Krotger izdelala *Gozdno mapo* Trnovskega gozda, ki je dala tako izmeri kot posestnim razmeram velik poudarek, hkrati pa je od predhodnih redov povzela zavarovanje gozdov z razglasitvijo za »prepovedane gozdove«.⁹⁹ Z omenjeno

mapo je bil narejen velik napredek pri urejanju gozda in bolj načrtni sečnji.

Leta 1758 je Marija Terezija izdala odlok, s katerim je bil prepovedan star način sečnje dreves s sekiro, gozdarji naj bi za podiranje dreves uporabljali žago, s katero so morali drevesa žagati nizko pri tleh.¹⁰⁰ Tako se je ohranilo tudi do 20 odstotkov več lesa. Uvedba žage, ki je v Trnovski gozd najverjetneje prišla hkrati s prihodom gozdarjev iz Dunajskega gozda, je pomenila revolucijo v dotodanjem podiranju dreves. Marija Terezija je besedilo že omenjenega odloka kasneje dala zapisati tudi v nov gozdni red, izdan leta 1771, v katerem je bilo zapovedano podiranje dreves z žago nizko pri tleh (tako se namreč regenerirajo tudi korenine pri panjevskem načinu gospodarjenja). Zaukazano je bilo, naj vsaka družina vsako leto zasadi vsaj dvajset novih dreves, še naprej pa sta bila prepovedana paša in kurjenje v gozdu. Nov terezijanski gozdni red je predvidel tudi razdelitev skupnih (t. i. nerazdeljenih »komunskih«) gozdov in pašnikov, ki bi se tako bolje varovali.¹⁰¹ Prav gozdni red iz leta 1771 je bil sad prizadevanj absolutistične monarhije, ki je v duhu svoje politike socialnega discipliniranja poskusila uravnavati vsa področja življenja¹⁰² tudi z gospodarskimi posegi v sfero gozdarstva in s tem vplivi na redko poseljena prostranstva Trnovskega gozda. Leta 1771 je zaradi strogosti gozdnega upravitelja, ki je prebivalce ovajal in kaznoval zaradi kraje lesa v gozdu, prišlo do vnovičnih protestov prebivalcev vasi, ki so obkrožale planoto. V teh sporih so prebivalci zahtevali, da se na osnovi starih pravic vnovič uvedejo privilegiji, »*ki sta nam jih milostno dodelila nadvojvoda Ferdinand in cesar Karel*«. Zahtevam je bilo deloma ugodeno, tako so po privilegiju iz leta 1644 vsem občinam med Hubljem, Vipavo in Sočo dovolili sekati drva po predhodnem odkazanju za lastno uporabo.¹⁰³

Flameckov načrt za Trnovski gozd iz leta 1771 – mejnik gozdnogospodarskega načrtovanja v Evropi

Pomemben premik k strokovnejšemu gospodarjenju s Trnovskim gozdom je leta 1771 izvedel urejevalec gozdov Franz Flameck, ki je na podlagi prve natančne izmere in pregleda gozda, ki sta ga leta 1769 izdelala inženirja Anton von Wenzeli in Franz von Krotger, Trnovski gozd razdelil na 120 površinskih enot, ki so predstavljale letna sečišča, in tako ob stodvajsetletnem etatu predvidel obnovo gozda (vsak etat je meril 170 oralov). Po tem načrtu

⁹⁷ Prim. Zilli, »*I Boschi alti e negri*«, str. 27; Panjek, *Gli usi*, str. 162; Kolenc, *Škafarstvo (pintarstvo) na Lokvah*, str. 192–209.

⁹⁸ Zilli, »*I Boschi alti e negri*«, str. 25.

⁹⁹ V začetku 18. stoletja je avstrijska vlada prepovedala izkoriščanje nekaterih gozdov, ki so tako postali »prepovedani« oziroma »rezervirani«. Močno izsekavanje gozdov se je namreč nadaljevalo celo 17. stoletje, zaradi nenadzorovane paše in sekanja pa je stanje postalo kritično. Prim. Kozorog, Žigon, *Flameckov*, str. 146.

¹⁰⁰ Killian, *Una innovazione*, str. 63.

¹⁰¹ Kozorog, Žigon, *Flameckov*, str. 147.

¹⁰² Čeč, »*Nisem kradel lesa*«, str. 18.

¹⁰³ Soča, 12. julij 1871.

Mihael Bonn: Gozdna karta Trnovskega gozda z vrisano zamejitvijo vasi Lokve, Gorica, ok. 1760. Povečana izraba goriških erarnih gozdov je erarni upravi v Gorici narekovala izdelavo situacijskih gospodarskih kart gozdov pod njeno upravo. Originalne karte hrani Arhiv Dvorne komore na Dunaju (C 28/1) (Korošec, Naš prostor, str. 139).

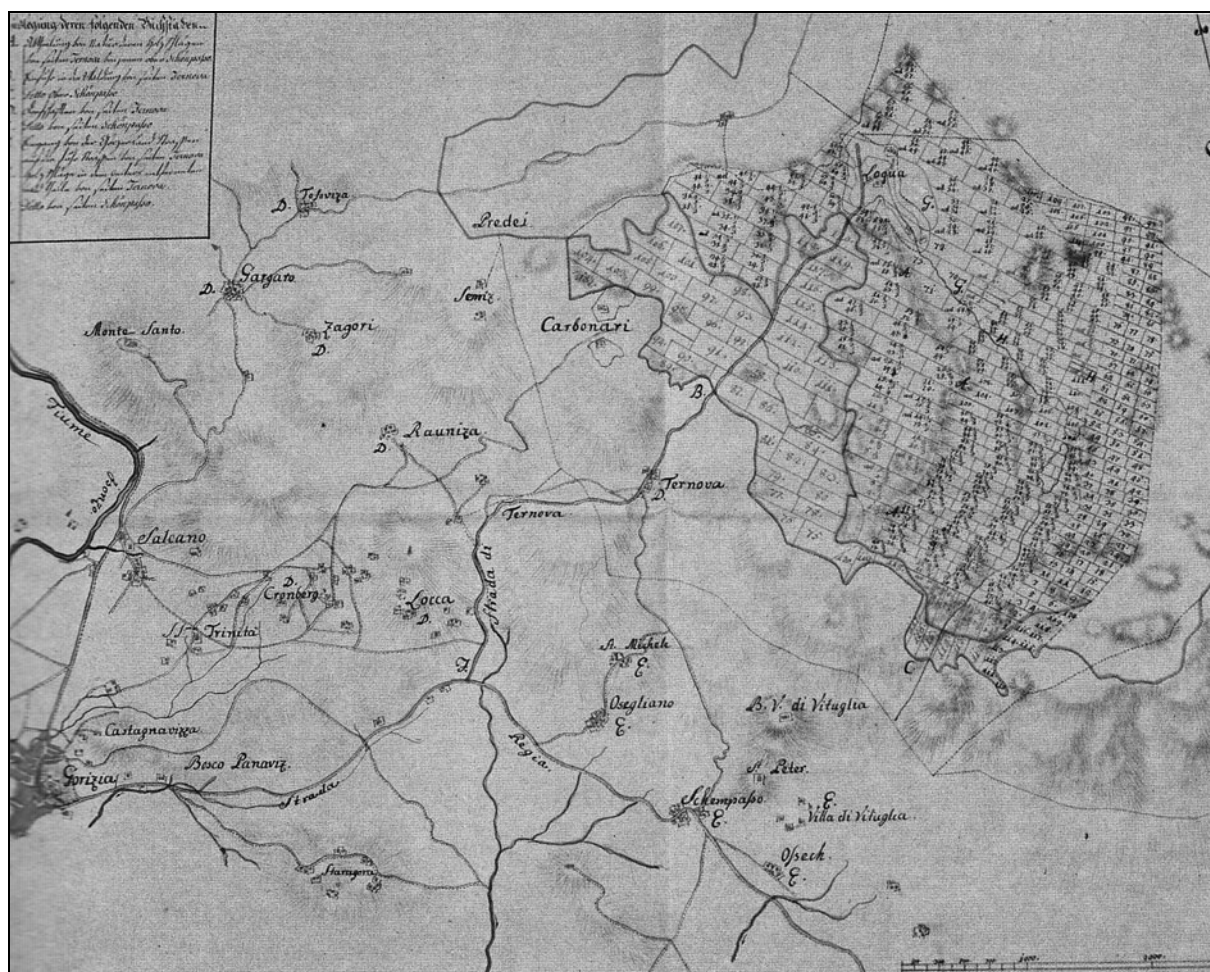
naj bi vsako leto posekali en odmerjen del, in ko bi leta 1890 obšli vso površino, bi na začetni površini že zrasel nov gozd, star 120 let. Kmalu se je pokazalo, da takega na videz preprostega načrta ni bilo mogoče uresničiti. Še danes pa velja omenjeni Flameckov načrt za Trnovski gozd za začetek načrtnega usmerjanja razvoja gozdov na Slovenskem. Flameckov načrt in predhodno izdelan kartni del načrta za Trnovski gozd sta pomembna vira za študij poselitve in izrabe prostora, razvoj cestnih povezav, opis in odnose mejašev do gozda ter posegov domačinov v gozd, planine in pašo. Vse to pa zahteva novo poglavje v raziskovanju.

V naslednjih letih je sistematično in intenzivno delo na »visokem črnem« Trnovskem gozdu pripegljalo do modela »normalne gospodarske enote«. ¹⁰⁴

Leta 1802 je nov načrt za Trnovski gozd izdelal gozdarski mojster Schneider. Gospodarnejše ravnanje s Trnovskim gozdom so prinesli tudi Francozi, ki so za Ilirske province leta 1810 izdali *Splošni gozdni zakon*, v katerem so si s petinpetdesetimi členi prizadevali za odpravo prekomernega izkoriščanja – izsekavanja in zanemarjenosti – gozdov ter za trajnostni razvoj gozdnih površin, ki naj bi bil še posebej pomemben za lesno obrt: »V vseh državah in pokrajinah zasluži upravljanje gozdov in logov vso možno pozornost vlade ali vrhovne oblasti: kajti gozdove je treba šteti za vir obrti, ki ne sme nikdar presahnuti, da bo mogoče zadovoljiti vsakovrstne potrebe sedaj in za večne čase.« ¹⁰⁵ Francoski zakon je predvideval t. i. »kultivacijsko delo« kot dodatno storitev podložnikov, ki bi poskrbeli za pomlajanje

¹⁰⁴ Značilnost normalnega gozda je, da poleg starosti dreves loči tudi bonitete in drevesne vrste ter za vse od teh možnosti postavlja normalne zaloge, število dreves, prirastek in temeljnico (Perko, *Tradicija*, str. 35).

¹⁰⁵ *Gozdni red za Ilirske province*, str. 59.

Načrt ureditve Trnovskega gozda, ok. leta 1770 (Zilli, *I boschi alti e negri*, str. 19).

vanje in posejanje gozdnih sestojev. Hkrati pa je predvidel ukinitve zastonske pravice do sekanja v vseh gozdovih, od deželnoknežjih do podložniških. Uporabo različnih vrst lesa (stavbni, orodni, modelirni, krčevinski, gradbeni, oglarski les, les za drva) so skušali omejiti tudi s predpisi o zidavi z drugimi materiali: »Vsa nova poslopja od temeljev do strehe naj bodo iz klesancev, nežgane ali žgane opeke.«¹⁰⁶ Gozdarski urad je moral dajati tudi dovolilnico za smolarjenje, čepenje in navrtavanje za nabiranje smole in sokov ter nabiranje gozdnih sadežev. Tudi drvarji in oglarji so lahko sekali zgolj odkazan les. Ogenj so ob vihnem vetru in suši smeli kuriti le v kočah, celo kaditi brez pokrovčka za pipo je bilo v gozdu prepovedano. Tudi kolarji, izdelovalci skodel in drugih lesnih izdelkov niso smeli »pod Francozi« prosto sekati.¹⁰⁷

Okoli leta 1840 je eden prvih slovenskih gozdarjev Josip/Jože Koller zaradi boljše zaščite zunanje meje Trnovskega gozda dal postaviti zid iz zloženih kamnov, meje pa so bile marsikje še poudarjene s presekanji. V Trnovskem gozdu se pojavijo tudi mejniki z oznako SG (Servitutsgrenze), do koder je segala meja servitutnih pravic, s katerimi je bila pod določenimi pogoji dovoljena paša. Naslednji pomemben Kollerjev poseg v Trnovski gozd je gozdni načrt iz leta 1842, ki je pri gospodarjenju z gozdom uvedel naravno pomlajevanje s postopno sečnjo, s katerim bi odstranili matični sestoj v krajšem časovnem razdobju. Leta 1855 se je omenjeni višji logar Koller iz Gorice lotil tudi gradnje ene najpomembnejših cest, ki je potekala iz Solkana mimo Ravnice do Trnovega in je v 12 kilometrih premagala višinsko razliko 700 metrov. Izjemna vloga pri načrtovanju cestnega omrežja v Trnovskem gozdu pa je pripadala gozdarju in izumitelju Josefu Ressleru, ki je leta 1823 izdelal *Generalno karto trnovskih cestnih razmer*, v katero je vrisal vse obstoječe in načrtovane gozdne ceste. Predvidel je tudi šest novih prometnic iz gozda do Gorice, vendar projekt ni bil nikoli

¹⁰⁶ Prav tam, str. 66.

¹⁰⁷ Prav tam.

uresničen. Šele po njegovi smrti so zgradili štiri ceste v podobnih smereh, kot jih je sam predvidel.¹⁰⁸

Gozdne rede zamenjajo zakoni

S kasnejšo odpravo servitutnih pravic, ki so bile zajete v zemljiško odvezo z dne 7. 9. 1849, so bila na podlagi zakona o zemljiški odvezi izdana podrobnejša navodila za izvajanje odprave teh pravic za Primorsko.¹⁰⁹ Kasneje, ko so gozdne rede s predpisi o gozdnem gospodarstvu nadomestili zakoni o gozdovih (1852, 1929), se je začel prehod na še bolj organizirano gozdno gospodarstvo. Leta 1868 so začeli z novo ureditvijo, ki je z geodetsko izmero opredelila sestoje ter ugotovila prirastek in letno zalogo. Delo je potekalo vse do leta 1873. Tedaj je Trnovski gozd obsegal še 8.794 ha servitutov prostih površin in je bil razdeljen v štiri gospodarske okoliše: Trnovo, Lokve, Krnico in Dol. Uvedena je bila enotna metodologija gojenja in izkoriščanja gozda. Število uradnikov in čuvajev se je iz leta v leto povečevalo, kar je skrb za gozd še dodatno poostriilo. Podatki za leto 1869,¹¹⁰ ki pod goriško sredogorje prištevajo vasi Čepovan, Trebušo, Grgar, Ravnico, Trnovo, Loke, Lokve in Lazno ter trnovski del šempaske občine, vasi sredi ali v neposredni bližini »najpomembnejšega gozda goriške, ki je Trnovski«, hvalijo gozd, ki je tudi zelo dobro vzdrževan.

Kljub prvotnemu slabemu odnosu do gozda in kasnejši veliki gospodarski izrabi Trnovskega gozda (popolno uničenje dela gozda z izsekavanjem za potrebe glažut, stihijsko izkoriščanje s strani podložnikov), ki sta prevladovala v minulih stoletjih, so bili (državni) posegi naših prednikov v gozd prepleteni z mislijo na dolgoročne posledice. Zato so vedno bolj načrtna ravnanja oblasti, ozaveščanje in trajnostni posegi za ohranitev gozda, ki velikokrat niso bili naklonjeni tamkaj živečemu prebivalstvu, prostrane površine Trnovskega gozda ohranili do današnjih dni, saj mu je zaradi gospodarnega ravnanja v preteklih stoletjih uspelo obdržati pretežen del svoje prvotne površine.

¹⁰⁸ Vilman, *Gozdarska pot Josefa Resslera*, str. 18.

¹⁰⁹ Več o odpravljanju služnostnih pravic v gozdovih prim. Perko, *Gozd lahko živi*, str. 50.

¹¹⁰ Czoernig, *Gorizia*, str. 40, 76, 79.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ASG – Archivio statale di Gorizia

Tavolare Teresiano di Gorizia (1761–1891): Loqua.

Libri di strumenti tavolari: Loqua.

AST – Archivio statale di Trieste

Catasto Franceschino, Elaborati catastali (1818–1840).

Archivio statale di Trieste, Mappa Deren Kaiserl-Königl-Ternovaer Hoch und Schwarz Waldungen in der Grafschaft Görz, 1769, IR Direzione delle Fabbriche, Archivio Piani 911, b.16.

C. R. Governo peri il litorale, Atti amministrativi di Gorizia, 1754–1783, Piano di assestamento della foresta, anno 1770 circa, b.23.

Goriški muzej

Cossar, Ranieri Mario: *L'industria del vetro nell'Alto Goriziano* [kopije prepisa po Cossarjevih zapiskih], 1914, 56 str.

PANG – Pokrajinski arhiv Nova Gorica

Šolska kronika Osnovne šole v Lokvah, inv. št. 12.

ČASOPISI

Soča, 1871

LITERATURA

Bianco, Furio: »L'armonia sociale nelle campagne«. *Economia agricola e questione colonica nelle Principesca Contea di Gorizia e Gradisca tra '800 e '900. Economia e società nel Goriziano tra '800 e '900*. Gorizia : Edizioni della Laguna, 1991.

Blaznik, Pavle: Enote individualne posesti. *Gospodarska in družbena zgodovina agrarnih panog. 1. Agrarno gospodarstvo*, 1970, str. 161–184.

Blažko, Boris: Čibejeva kronika kot kazalo za preučevanje zgodovine Lokavca in Gore. *Edmund Čibej – Zbrani spisi*. Predmeja : Društvo za ohranjanje in varovanje naravne in kulturne dediščine Gora, 2005, str. 27–58.

Cossar, Ranieri Mario: *L'industria del vetro nell'Alto Goriziano*. Trieste : Tipografia del Lloyd triestino, 1928, str. 314–339.

Crivellari, Dino: La Selva di Ternova. *Le vie d'Italia: rivista mensile del Touring club Italiano*, 1924, str. 973–982.

- Czoernig, Carl von: *Gorizia »la Nizza austriaca«, il territorio di Gorizia Gradisca*. Gorizia : Cassa di Risparmio, 1969.
- Čeč, Dragica: »Nisem kradel lesa, samo veje sem pobiral«: o vzrokih in načinih preganjanja gozdnih prekrškov v ribniškem gospodstvu na prehodu iz 18. v 19. stoletje. *Kronika* 52, 2004, str. 17–34.
- Edmund Čibej: *zbrani spisi* (ur. F. Černigoj). Gora : Društvo za ohranjanje in varovanje naravne in kulturne dediščine, 2005.
- Fanfani, Tommaso: *Economia e società nei domini ereditari della monarchia Asburgica nel Settecento: Le contee di Gorizia e Gradisca*. Milano : A. Giuffrè, 1979.
- Gozd in gozdarstvo Slovenije*. Ljubljana : Zveza gozdarskih društev Slovenije; Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano RS; Zavod za gozdove, 2004.
- Gozdni red. *Enciklopedija Slovenije*, 3. Zvezek. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1989, str. 344.
- Gozdni red za Istro, Furlanijo in Kras, 1541* (ur. B. Anko). Ljubljana : Biotehniška fakulteta, VTOZD za gozdarstvo (Viri za zgodovino gozda in gozdarstva na Slovenskem; 6), 1989.
- Gozdni red za Ilirske province, 1810* (ur. B. Anko). Ljubljana: Biotehniška fakulteta, VTOZD za gozdarstvo (Viri za zgodovino gozda in gozdarstva na Slovenskem; 5), 1989.
- Granda, Stane: Kratek prerez zgodovine gozda in gozdarstva na Slovenskem II. *Pomen zgodovinske perspektive v gozdarstvu*. Ljubljana : Biotehniška fakulteta, VTOZD za gozdarstvo, 1985, str. 67–74.
- Guzelj, Avgust: *Navod za oskrbovanje malih gozdnih posestev na Kranjskem in Primorskem*. Ljubljana: Gozdarsko društvo za Kranjsko in Primorsko, 1903.
- Höfler, Janez: *Gradivo za historično topografijo pred-jožefinskih župnij na Slovenskem : Primorska: Oglejski patriarhat, Goriška nadškofija, Tržaška škofija*. Nova Gorica : Goriški muzej, grad Kromberk, 2001.
- Hofmann, Amerigo: *L'altipiano di Tarnova. Guida del friuli. V. Gorizia con le vallate dell'Isonzo e del Vipacco*. Udine : Società Alpina Friulana, 1930, str. 297–318.
- Iancis, Paolo: *Manifattori e lavoranzia« le forme del lavoro a Gorizia nel Settecento*. Gorizia : Edizioni della Laguna, 2001.
- Izbrano gradivo za zgodovino gozdarstva na Slovenskem v srednjem veku*. Ljubljana : Biotehniška fakulteta, VTOZD za gozdarstvo, 1994.
- Killian, Herbert: Una innovazione selvicolturale: l'introduzione della sega nell'Europa Centro-Settentrionale. *Quaderni storici* 49, XVII, n. 1, str. 59–70.
- Kolenc, Petra: Škafarstvo (pintarstvo) na Lokvah. *Ljudem: ljudska dediščina za muzeje na Banjski in Trnovski planoti*. Grgarske Ravne : Ustanova Fundacija BiT Planota, 2009, str. 192–210.
- Kordiš, Franjo: *Idrijski gozdovi skozi stoletja*. Tolmin : SGG, 1986.
- Korošec, Branko: *Naš prostor v času in projekciji, oris razvoja zemljemerstva, kartografije in prostorskega urejanja na osrednjem Slovenskem*. Ljubljana : Geodetski zavod SRS, 1978.
- Kos, Milko: Srednjeveški urbarji za Slovenijo. *Zv. 2. Urbarji Slovenskega Primorja*. Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1954.
- Kozorog, Edo: Mejna znamenja na severnem Primorskem. *Goriški letnik: zbornik Goriškega muzeja* 32, 2008, str. 77–90.
- Kozorog, Edo in Matej Vuga: Načrt deželno knežjih gozdov na Goriškem in Gradiščanskem. *Gozdarski vestnik*, 56, št. 5/6, 1998, str. 291–294.
- Kozorog, Edo in Janko Žigon: Flameckov načrt za državne gozdove na Tolminskem. *Tolminski zbornik* 1997, str. 145–151.
- Kozorog, Edo: *Zasnova regijskega parka Trnovski gozd–Nanos: strokovne podlage za gozdarstvo*. Tolmin : Zavod za gozdove, območna enota Tolmin, 2010.
- Mailly, Anton von: *Cultura tedesca nella Contea. Ricordi Goriziani*. Gorizia : LEG, 2004, str. 99–107.
- Malnič, Andrej: O preteklosti gozdov na Goriškem: besedilo z razstave [tipkopis]. Hrani: Goriški muzej, 2001.
- Marušič, Branko: *Trnovski gozd. 10. Partizanski pohod delavcev LB in NB Slovenije »po poteh IX. korpusa«, Trnovo pri Gorici, 26. maja 1984*. Nova Gorica : Temeljna banka, 1984, [36] str.
- Marušič, Janez et al.: *Trnovski gozd. Kraške krajine notranje Slovenije*, 1998, str. 32–37.
- Massi, Ernesto: *L'ambiente geografico e lo sviluppo economico nel Goriziano*. Gorica : Tipografia edit. G. Iucchi, 1933.
- Mihelič, Darja: Kratek prerez zgodovine gozda in gozdarstva na Slovenskem I. *Pomen zgodovinske perspektive v gozdarstvu*. Ljubljana : Biotehniška fakulteta, VTOZD za gozdarstvo, 1985, str. 61–66.
- Mihelič, Darja: Usoda gozdov na Slovenskem do 16. stoletja. *Ekonomika i ekohistorija*. Vol. 4, št. 4, 2008, str. 27–51.
- Mikuletič, Vitomir: *Trnovski gozd. Jadranski kalendar*, 1979, str. 157–168.
- Mikuletič, Vitomir: *Trnovski gozd. Ljudem: ljudska dediščina za muzeje na Banjski in Trnovski planoti*. Grgarske Ravne : Ustanova Fundacija BiT Planota, 2009, str. 224–251.
- Močnik, Hubert: *Trnovska planota*. Gorica : [s. n.], 1974.

- Morelli di Schönfeld, Carlo: *Istoria della Contea di Gorizia in quattro Volumi compresavi un Appendice di note illustrative*. Mariano del Friuli : Edizione della Laguna, 2003 (Faksimile ponatisa 3. izdaje iz leta 1855).
- Morpurgo, Marcello: *L'altipiano di Tarnova: studio di geografia fisica e antropica*. Padova : Università di Padova, Facoltà di lettere e filosofia, 1941.
- Paljk, Vinko: Iz cerkvene zgodovine Solkana. *Jako stara vas na Goriškem je Solkan: zbornik ob tisočletnici prve omembe kraja*, 2001, str. 98–135.
- Panjek, Aleksander: Kmetijstvo in trgovina na Goriškem v novem veku: kmečki upor leta 1713 iz gospodarsko-zgodovinske perspektive. *Annales* 10, 1997, str. 153–162.
- Panjek, Aleksander: Gli usi del bosco nelle Alpi Giulie in età moderna. *Comunità e questioni di confini in Italia settentrionale: XVI–XIX sec.* Milano : F. Angeli, 2007, str. 144–167.
- Panjek, Aleksander: O mejnosti Goriške grofije v baroku – gospodarski in družbeni pogled. *Barok na Goriškem*. Nova Gorica: Goriški muzej, 2006, str. 167–172.
- Papež, Jože in Vojko Černigoj: Zgodovina gospodarjenja z gozdovi v GGE Predmeja. *Gozdarski vestnik* 65, št. 1, 2007, str. 46–59.
- Pavlin, Vojko: *Goriško gospostvo ob prehodu pod Habsburžane na osnovi urbarja iz leta 1507*. Nova Gorica : Goriški muzej, 2006.
- Pavlin, Vojko: Iz starejše zgodovine Grgarja (posestna in gospodarsko-socialna podoba kraja). *Grgarski zbornik* (ur. J. Doljak). Grgar : Krajevna skupnost, 2009, 48–67.
- Pavlin, Vojko: Goriško gospostvo na začetku 16. stoletja. *Kronika: Iz zgodovine Goriške*, 55, 2007, str. 185–200.
- Perko, Franc: Tradicija gozdnogospodarskega načrtovanja na visokem Krasu. *Pomen zgodovinske perspektive v gozdarstvu*. Ljubljana : Biotehniška fakulteta, VTOZD za gozdarstvo, 1985.
- Perko, Franc: *Gozd lahko živi brez človeka, ljudje ne morejo brez gozda: raba in gospodarjenje z gozdovi v Sloveniji od začetkov do danes*. Ljubljana : Zveza gozdarskih društev Slovenije – Gozdarska založba in založništvo Jutro, 2011.
- Piussi, Pietro: *Un inventario forestale del XVII sec. per i boschi costieri dell' Alto Adriatico*. Rim, 1976.
- Planissi, Francesco: *Femminilità goriziane*. Gorica : BSI, 2004.
- Posebni krajevni imenik za Primorje*. Dunaj : A. Holder, 1885.
- Primorski slovenski biografski leksikon (PSBL): *Coronini*. Gorica : Goriška Mohorjeva družba, 1974.
- Rajšp, Vinko in Drago Trpin: *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787 (1804)*, opisi 3. zv. Ljubljana, 1997.
- Ribnikar, Peter: Zemljiški kataster kot vir za zgodovino. *Zgodovinski časopis*, št. 36, 1982, str. 321–337.
- Scheyer, Mavricij: *Navod kako naj ravnaajo posamezni kmetje in cele soseske z gozdom. Slovenskim soseskam in kmetom*. Ljubljana : Deželni odbor kranjski, 1869.
- Snoj, Marko: *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*. Ljubljana : ZRC SAZU, Modrijan, 2009.
- Slokar, Ivan: Zgodovina steklarske industrije na Goriškem. *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 12, 1964, str. 64–66.
- Šivic, Anton: Prispevek k zgodovini urejanja naših gozdov. *Gozdarski vestnik*, 1966, str. 187–192.
- Šušmelj, Jože: O Trnovskem gozdu. *Zgodbe s Trnovske planote* (ur. J. Šušmelj). Gorica : Mohorjeva družba, 2011, str. 7–18.
- Štih, Peter: »Villa quae Sclavorum lingua vocatur Gorizia«: o dveh listinah cesarja Otona III. iz leta 1001 za oglejskega patriarha Johannesa in furlanskega grofa Werihena (DD. O. III. 402 in 412). Nova Gorica : Goriški muzej, 1999.
- Štih, Peter: »Kmečko prebivalstvo v grofijah Goriška in Gradiščanska je sicer delavno, vendar zelo revno ...« Poročilo dvornega vojnega sveta o socialnem in gospodarskem stanju na Goriškem in Gradiščanskem iz leta 1770. *Goriški letnik: zbornik Goriškega muzeja*, 33–34/I. 2010, str. 319–334.
- Šturm, Sašo: Steklarska obrt v dolini Trebušice. *Trebuški zbornik*. Tolmin : Tolminski muzej, 2003, str. 169–184.
- Toplikar, Janko: L'altipiano di Tarnova ieri e oggi. *Studi Goriziani*, vol. 103–104, 2009.
- Valenčič Vlado: Nekdanji deželnoknežji gozdovi na Primorskem. *Gozdarski vestnik*, 14, 1956, str. 233–251.
- Valenčič, Vlado: O gozdarski politiki 18. stoletja. *Gozdarski vestnik*, 15, 1957, str. 234–288.
- Valenčič, Vlado: Gozdarstvo. *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog*, 1970, str. 417–465.
- Vilfan, Sergej: Prispevki k zgodovini mer na Slovenskem s posebnim ozirom na ljubljansko mero. *Zgodovinski časopis*, 8, 1954, str. 27–86.
- Vilman, Vladimir: Gozdarska pot Josefa Resslera. *Od vijaka do junaka – Josip Ressel*. Ljubljana : Tehniški muzej Slovenije, 2007, str. 14–23.
- Voje, Ignacij: *Slovenci pod pritiskom turškega nasilja*. Ljubljana : Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1996.
- Zgodbe s Trnovske planote* (ur. J. Šušmelj). Gorica : Goriška Mohorjeva družba, 2011.
- Zilli, Sergio: »I boschi alti e negri« la foresta di Ternova tra età moderna e contemporanea. *Annali di storia Isontina*, 5, 1995, str. 5–36.

Žumer, Lojze: Delež gozdov v slovenskem prostoru. Ljubljana : Biotehniška fakulteta, VTOZD za gozdarstvo, 1976.

S U M M A R Y

»In the heart of the borderless forest.« Use, exploitation and management of the Trnovo Forest since the beginning of the colonization until the late 19th century

Due to difficult access and lack of watercourses for the transportation of wood, the Trnovo Forest was for a long time of no interest to planned management; therefore, the data from the time before the first forest plans were developed in the early 18th century are very poor. The notes of 1724 regarding the Imperial Royal Commission (concession of the Oriental Society to cut wood for the purposes of shipbuilding) provide the first detailed information about the ways of life in the forest. They reveal careless attitude of the local population towards the forest and provide evidence of expanding deforestation in favour of the Count Coronini's estate (villages Lokve, Lazna).

Around 1840 one of the first Slovenian foresters, Josip Koller, gave an order to erect a stacked stone wall to protect the external borders of the

forest; in some places the borders were further marked by strips of clearing. Koller's next important intervention into the Trnovo Forest was the management plan of 1842 promoting natural forest rejuvenation by progressive felling to remove the natural forest stand in a shorter period of time. In 1855 Koller also embarked on the construction of one of the most important roads, which started in Solkan, ran through village Ravnica and continued to Trnovo, making an altitude difference of 700 m over the course of twelve kilometres.

A remarkable role in planning the road network in the Trnovo Forest, however, was played by the forester and inventor Josef Ressel, who in 1823 drew up the *General map of road conditions*, in which he inserted every existing and planned forest road.

The subsequent abolition of rights of servitude, which were included in the land redemption of 17 September 1849, was accompanied with the publication of detailed instructions for the elimination of these rights for the Littoral on the basis of Land Redemption Act. Later, when the forest orders with the regulations on forest economy were replaced by Forest Acts (1852, 1929), began the transition to an even more organized forest economy. The increasingly systematic measures taken by the authorities, including awareness-raising campaigns and sustainable interventions for forest conservation (often not in favour of the local population) resulted in the centuries-long preservation of a vast area of the Trnovo Forest until the present day.